

Finanțat de
Uniunea Europeană

Studiu privind îndatorarea celor mai vulnerabile gospodării din Moldova, în contextul crizei energetice

Chișinău, 2022

Studiu privind îndatorarea celor mai vulnerabile gospodării din Moldova, în contextul crizei energetice

Chişinău, 2022

Cercetare efectuată de către **Veaceslav Ioniță**, expert în politici economice la Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”.

Editarea și publicarea prezentului studiu a fost coordonată de echipa **proiectului „Împreună susținem populația vulnerabilă afectată de criza energetică”**, implementat de organizația neguvernamentală **People in Need Moldova** și finanțat de **Uniunea Europeană**.

Această publicație a fost produsă cu suportul financiar al Uniunii Europene. Conținutul acesteia reprezintă responsabilitatea exclusivă a proiectului „Împreună susținem populația vulnerabilă afectată de criza energetică”, finanțat de Uniunea Europeană. Conținutul publicației aparține autorilor și nu reflectă în mod neapărat viziunea Uniunii Europene.

Tipar Bons Offices SRL

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Studiu privind îndatorarea celor mai vulnerabile gospodării din Moldova, în contextul crizei energetice / Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”, People in Need Moldova; cercetare efectuată de către Veaceslav Ioniță. – Chișinău : S. n., 2022 (Bons Offices). – 42 p. : fig., tab.

Bibliogr.: p. 42 (5 tit.). – Apare cu suportul financiar al Uniunii Europene. – 200 ex.

ISBN 978-9975-166-41-6.

[330.59:620.9(478)]:303.4

S 93

© People in Need Moldova, 2022. Toate drepturile rezervate.

Atenție: Dacă aveți comentarii, plângeri, sugestii privind activitatea echipei People in Need Moldova sau doriți să vă exprimați opinia despre ceea ce face organizația în localitatea voastră, vă puteți adresa la numărul de telefon **0 800 000 09** (apel gratuit) sau **+373 60 98 99 05** (WhatsApp/Viber), prin e-mail la **cfm.moldova@peopleinneed.net** sau ne puteți expedia o scrisoare la adresa oficiului: str. Alexei Mateevici 56, mun. Chișinău, MD-2009. Toate apelurile și mesajele vor fi tratate **confidențial!**

Cuprins

Impactul crizei energetice estimat pe baza datelor deschise	7
Oportunitatea și riscurile împrumuturilor persoanelor fizice la depășirea șocului energetic din anul 2022.....	14
Măsurile Guvernului Republicii Moldova pentru diminuarea efectelor negative ale crizei energetice	18
Sinteza măsurărilor calitative (interviuri structurale cu persoane din grupurile vulnerabile privitor la impactul crizei energetice, Anexa N.1).....	20
Concluzii	21
Recomandări	23
Anexa nr. 1	24
Anexa nr. 2.....	38
Anexa nr. 3.....	39
Bibliografie	42

Scopul cercetării:

Studierea și evaluarea factorilor care afectează creșterea împrumuturilor populației ca urmare a efectelor crizei energetice din anul 2022 și a modului în care acești factori afectează sustenabilitatea financiară a gospodăriilor individuale pe termen mediu și lung în Republica Moldova. Îndatorarea celor mai vulnerabile gospodării din RM reprezintă o presiune socială considerabilă, care afectează în mod inegal populația RM, în funcție de mediul rezidențial, vârstă, acces la venituri și locuri de muncă bine plătite, precum și de alte circumstanțe.

Datele preliminare ale cercetării:

Datele Biroului Național de Statistică (BNS) atestă numărul de 1,319 mln de locuințe înregistrate. Totuși, datorită fluxurilor de migrație, foarte multe dintre aceste locuințe nu sunt locuite. Estimarea costurilor pentru încălzirea generală depinde de numărul locuințelor locuite. Pentru a determina gradul de intervenție a statului pe acest domeniu, am calculat numărul real de gospodării locuite. Am utilizat în acest scop 2 tipuri de date: (1) numărul populației aflate în acest moment pe teritoriul RM, la 1.01.2022, acesta reprezentând 2,6 mln locuitori, (2) BNS ne oferă date privind mărimea medie a gospodăriilor din RM - 2,3 persoane. Astfel, numărul gospodăriilor reprezintă 1,130 mln, din care 200.000 de locuințe nu sunt locuite din diverse motive. În acest studiu, vom opera cu numărul efectiv de gospodării, excluzând gospodăriile nelocuite și oferind mai multă precizie calculelor care vor urma¹. Menționăm că estimările utilizate în acest studiu au fost făcute pe baza consumului de resurse energetice ale populației, preluate de la Biroul Național de Statistică din rapoartele: Balanța Energetică a Republicii Moldova pentru anii 2007-2021, Anuarele Statistice, Rapoartele anuale și trimestriale ale ANRE² pe domeniul gazelor naturale și agentului termic³, datele de la Agenția Moldsilva⁴. Menționăm că estimările făcute pentru costul gazelor naturale au fost efectuate exclusiv asupra gazelor destinate pentru producerea căldurii casnice (în gospodării). Suplimentar, gospodăriile casnice consumă cca 7 mln m³ de gaze naturale pentru aragaz. Datele includ atât volumele de sursă energetică consumată, cât și prețurile pe fiecare resursă. Pentru anii 2022/23, estimările noastre au fost efectuate în conformitate cu tendințele generale de pe piața resurselor energetice. Costurile la gazele naturale, care au cea mai mare pondere, au fost estimate în baza tarifului actual de 23 lei/m³, chiar dacă Moldova Gaz deja solicită un preț de 29 lei/m³, iar estimările lor sunt de 36 lei/m³ pentru gazul natural. În privința lemnului, am operat cu prețul reglementat de Guvern la lemnul din păduri, la care am adăugat costurile de scoatere din pădure și transportare, care se ridică la 70% din costul lemnului. Suplimentar, am luat în calcul și costurile materialului lemnos la preț comercial, în mediu cu 20-30% mai mare. Agentul termic a fost calculat în baza tarifelor existente, chiar dacă suntem conștienți de faptul că prețul va fi majorat până la sezonul de încălzire.

1 Costurile au fost stabilite în baza: rapoartelor anuale „Aspecte privind nivelul de trai al populației pentru anii 2007-2022”, precum și „Prezentarea Moldova Gaz privind structura de consum a gazelor naturale pe categorii de populație”.

2 Sursa: Volumul de gaze naturale consumat anual și trimestrial pe teritoriul Republicii Moldova de către consumatori (inclusiv casnici). <https://www.anre.md/rapoarte-de-monitorizare-3-272>

3 Sursa: Volumul de agent termic furnizat consumatorilor, inclusiv gospodăriilor casnice. <https://www.anre.md/rapoarte-de-monitorizare-3-95>

4 Sursa: Volumul de material lemnos comercializat anual de către Agenția Moldsilva - <http://www.moldsilva.gov.md/pageview.php?!=ro&idc=192&t=/Activitati/Valorificarea-padurii/Produse-lemnoase&>

1. Impactul crizei energetice estimat pe baza datelor deschise

Prima sarcină a studiului a fost să estimăm sursa energetică pe care o vor folosi gospodăriile individuale în sezonul de iarnă. Putem estima acest lucru pe baza rapoartelor anuale BNS („Aspecte privind nivelul de trai al populației RM în 2020”), iar cea mai relevantă informație o găsim la capitolul „condițiile de trai”. În temeiul acestor date și a datelor privind consumul mediu de gaze naturale pe gospodăria, am estimat că marea majoritate a gospodăriilor din RM, în sezonul de încălzire, utilizează ca sursă primară de căldură lemnele și cărbunele; pe locul 2 se plasează gospodăriile care sunt încălzite cu centrale termice de gaz individuale, iar încălzirea centralizată se utilizează preponderent în marile orașe (Chișinău și Bălți), la care sunt conectate 165.000 gospodării, conform figurii N.1. Totodată, notăm existența a 630.000 de gospodării individuale, care sunt conectate la gaze naturale, dintre care 345.000 utilizează gazele naturale doar pentru aragaz sau încălzirea apei.

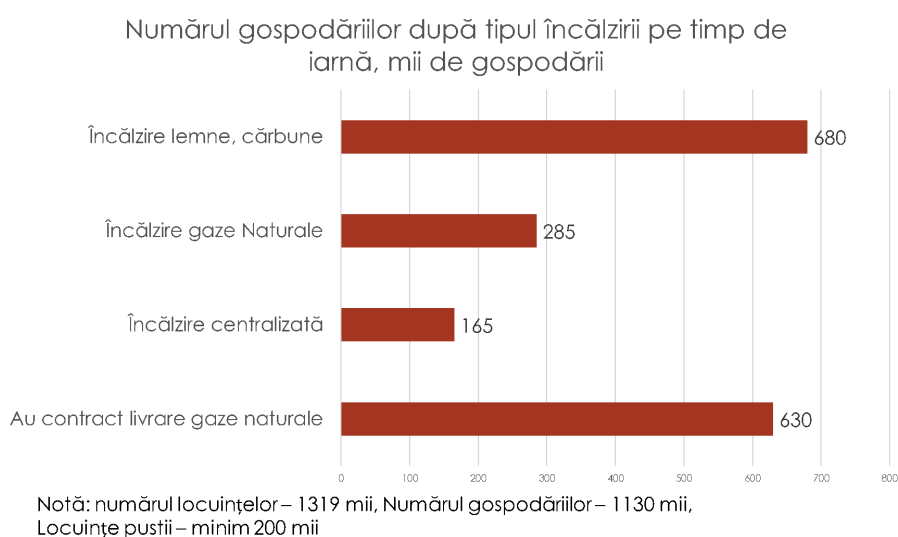
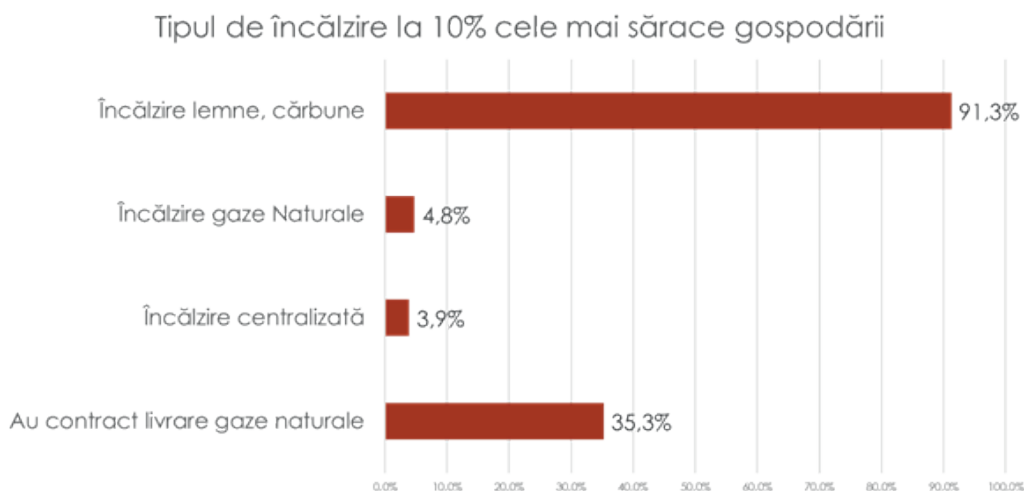

Figura N.1

Studiul are drept obiectiv identificarea profilului celor mai vulnerabile (sărace) categorii sociale, care solicită statului intervenții de urgență, pentru a supraviețui în condiții de presiune energetică. Analizând datele BNS cu privire la tipul de resurse utilizate la încălzire, în funcție de tipul localității (rural – urban) și categoria de venituri, am ajuns la concluzia că în RM există o segregare acută a populației pe criteriile menționate mai sus. Astfel, variabilele de venituri mențin 10% de cele mai sărace grupuri sociale din populație dependente în proporție de peste 90% de încălzirea cu lemne de foc și, într-o mică măsură, cu cărbune. Încălzirea cu gaze naturale este accesibilă pentru doar 5% din cei mai săraci membri ai societății. Numai 4% din cei mai săraci au acces la încălzirea centralizată. Guvernul va oferi lemne la preț subvenționat familiilor social vulnerabile⁵. Astfel, cetățenii vor putea achiziționa lemn tare la costul de 550-875 lei / 1 m³ și lemn moale – la cel de 350-475 lei / 1 m³. A fost adoptat un plan de măsuri pentru iarna anului 2022-2023, pentru a ușura situația a cca 658.000 de gospodării casnice. Măsura va costa cca 64 mln de lei de subvenții acordate Moldsilva, care ar urma să ofere lemn subvenționat numai gospodăriilor casnice și instituțiilor de învățământ – fiecare persoană din grupul vulnerabil va putea cumpăra până la 3 m³ de lemne la preț plafonat, fiind interzise achizițiile de lemne prin intermediari pentru comercializare.

⁵ <https://tv8.md/2022/04/08/familiiile-social-vulnerabile-vor-putea-achizitiona-pana-la-trei-metri-steri-de-lemn-preturile-anuntate-de-guvern/207109>

Politicile de intervenție ale statului trebuie implementate acum:

1. Lemn la preț social
2. Dublarea volumului de lemn comercializat
3. Lupta cu posibile fraude, defrișări ilegale, corupție

Figura N.2

Cel mai clar se observă fenomenul de segregare a săracilor în funcție de tipul de încălzire după mediul de reședință. Astfel, populația din mediul rural în proporție de 90% este dependentă de lemne și cărbune, doar 10% dintre aceștia au acces la sisteme de încălzire cu gaze naturale. Considerând că populația rurală în Republica Moldova reprezintă, conform datelor din 2022, cca 1,5 mln (populația cu reședință obișnuită, la începutul anului, pe ani, medii, sexe), sau 58% din numărul total al populației, asta înseamnă că marea majoritate a populației din mediul rural se găsește într-o situație de **sărăcie energetică extremă**. În cazul populației urbane – numai 19% dintre ei se încălzesc cu lemne și cărbune, aici fiind vorba de micile orașe. Încălzirea centralizată sau pe bază de gaze naturale a mediului urban este caracteristică municipiilor Chișinău și Bălți, precum și centrelor raionale (de regulă).

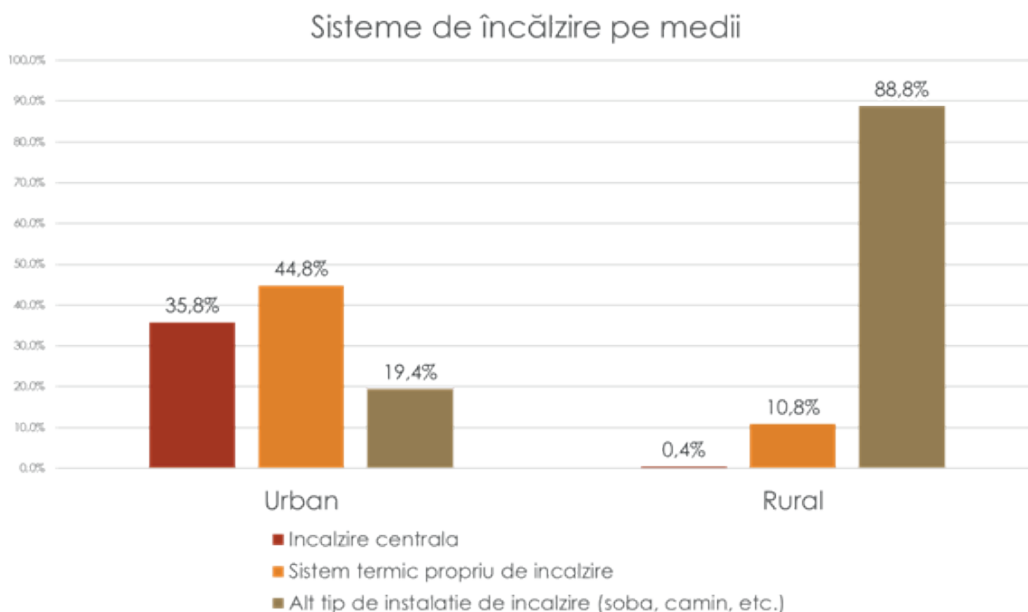

Figura N.3

Studiul ne-a condus la următoarea observație: există o corelație puternică între nivelul de trai al populației și sursa lor de căldură pe timp de iarnă. Astfel, cei mai săraci (10%) în proporție de 94% se încălzesc cu lemne sau cărbune, primele 40% dintre cei mai săraci, cei care ar trebui să fie grupul-

țintă al politicilor de compensare, sunt în proporție de 85% dependenți de încălzirea cu lemne și cărbune. În realitate, cele mai sărace 380.000 de gospodării nu au fost și nu sunt conectați la surse centralizate de aprovizionare cu gaze naturale sau cu agent termic, fiind dependenți de formele tradiționale de încălzire pe timp de iarnă.

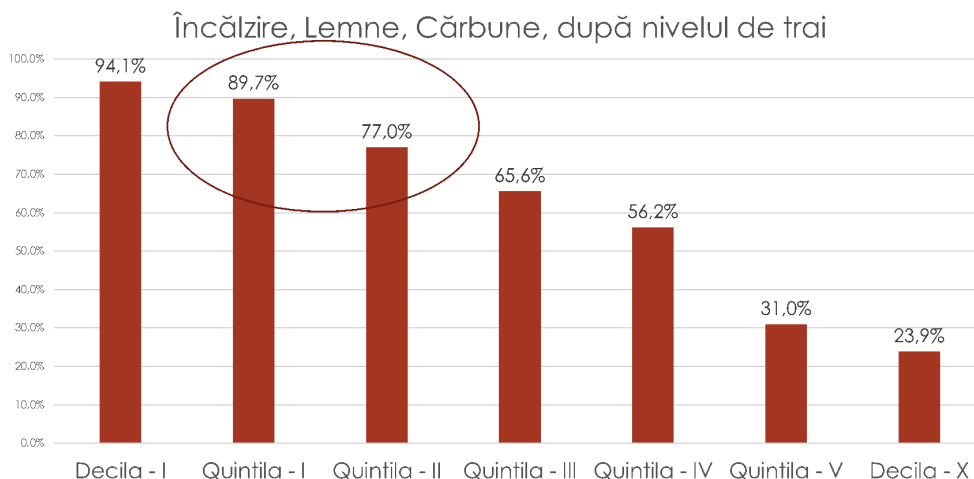

Figura N.4

Pentru a determina necesitățile imediate pentru sezonul de încălzire, ne-am propus să estimăm care este consumul mediu pe timp de iarnă în Republica Moldova pe o medie de 5 ani (ultimii). Prin sezonul de încălzire autorii studiului înțeleg 6 luni, care cuprind lunile octombrie – martie. În această perioadă de încălzire a gospodăriilor individuale se consumă 280 mln m³ de gaze naturale pentru încălzire; suplimentar, în aceeași perioadă aceste gospodării consumă cca 50 mln m³ pentru aragaz și apă caldă. Conform datelor preluate din raportul anual ANRE, agentul termic centralizat, folosit în Republica Moldova, este estimat la 1,2 mln Gcal. În baza informației preluate din rapoartele Moldsilva, constatăm că anual în RM sunt vândute gospodăriilor casnice 500.000 m³ de lemn. Conform estimărilor noastre, consumul neobservat de lemne în Republica Moldova (vânzări neoficiale, braconaj, preluarea de vreascuri, tăieri private pentru propriul consum de pe terenuri private) reprezintă un alt volum de cca 500.000 m³. Conform datelor BNS, populația procură anual cca 65.000 t de cărbune.

Tabel N.1

Consumul principalelor resurse energetice ale gospodăriilor casnice pentru încălzirea locuințelor

Sursa Energetică, În ordine după ponderea în generare de căldură	Canfitatea
Gaze naturale, milioane m ³	280
Agent termic, mii Gcal	1.200
Lemne (oficial), mii m ³	500
Lemne (ne-oficial), mii m ³	500
Cărbune, mii tone	65

Pentru a înțelege contribuția fiecăreia dintre sursele energetice la necesitățile de încălzire a populației în timpul sezonului rece, am considerat necesar să transformăm toate tipurile de energie

menționate mai sus în kwh. În acest fel, am putut observa următoarele legități:

Anual, populația RM obține din diverse surse energetice cca 6,8 mln kwh de căldură. Principala sursă de căldură o reprezintă gazele naturale (cu 2,8 mln sau 41% din consumul total). A doua sursă de căldură revine agentului termic, estimat la cca 1,4 mln kwh sau 20% din consumul total. Observăm că peste 60% din toată căldura obținută de populație în perioada sezonului rece provine din gazele naturale – fie prin transformarea gazului în agent termic, fie prin consumul privat la locul gospodăriei individuale (de trai). Lemnele generează 2 mln kwh sau 30% din consum, dar notăm, în acest context, că doar 50% din această sursă sunt procurate oficial, în timp ce restul provine din surse obscure. Cărbunele reprezintă 0.6 mln kwh, sau 9% din consum.

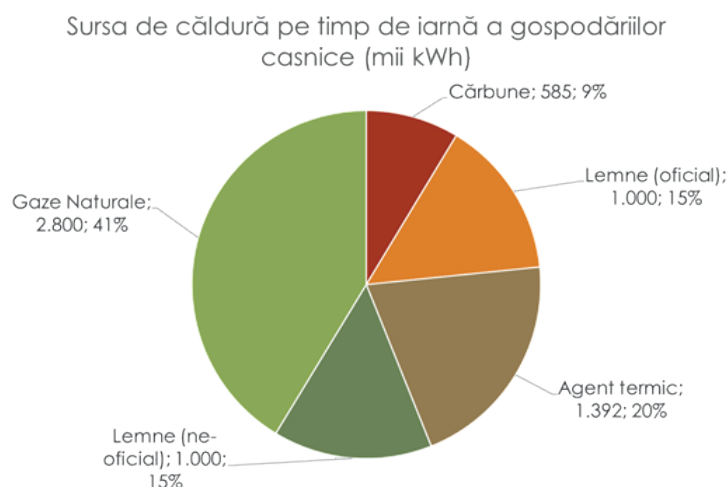

Figura N.5

Ca primă observație, notăm faptul că, deși cea mai mare parte a populației se încălzește cu lemne, totuși această sursă nu reprezintă elementul majoritar în balanța energetică pe plan național. Pentru a observa discrepanțele existente pe actuala piață de consum energetic, am calculat volumul mediu de căldură, obținut de 1 gospodărie casnică în dependență de sursa de căldură utilizată. Gospodăriile conectate la sisteme de gaze naturale beneficiază de cca 9,8 mii kw de căldură pe sezon (6 luni), în timp ce gospodăriile dependente de lemne sau cărbune obțin în mediu 3,8 kw de căldură pe sezon. Decalajul existent la volumul de căldură accesibil este de 2,6 ori. Putem trage concluzia că populația rurală, în lipsa mijloacelor financiare, se încălzește mai prost pe timp de iarnă și se află într-o formă de sărăcie energetică acută.

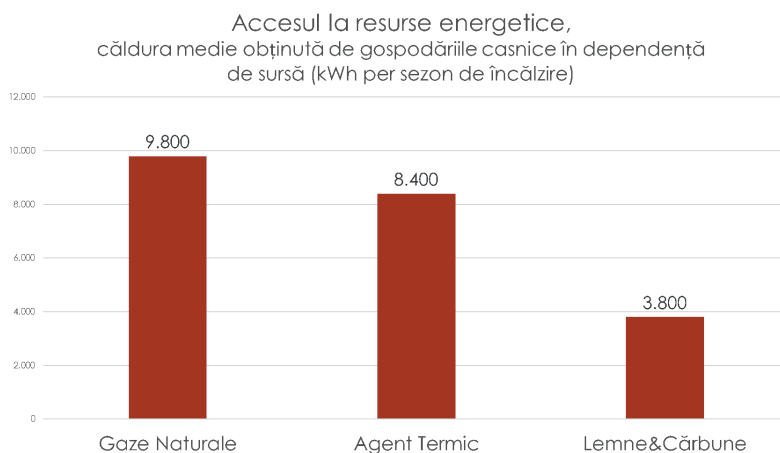

Figura N.6

Pentru a determina segregarea populației conform accesului la surse de căldură pe timp de iarnă, am considerat util să analizăm volumul de căldură obținut pe gospodării individuale, alegând 2 tipuri de gospodării: 20% din cei mai bogați cetățeni (conectați la gaze naturale) și 40% din cei mai săraci cetățeni (dependenți de aprovizionarea cu lemne). În primul caz, vorbim de cca 500.000 de locuitori, care obțin în perioada rece a anului 15.900 kw de căldură, în timp ce, la polul opus, vorbim despre 1 mln de locuitori (din sate), care obțin nu mai mult de 2600 kw de căldură în aceeași perioadă a anului. Segregarea populației în funcție de accesul și calitatea încălzirii este de 6 ori, însemnând un raport estimat în mediu, pentru că inegalitățile în interiorul acestor 2 grupuri sunt și mai profunde. Estimăm că politica de compensații adresate grupurilor vulnerabile în ceea ce privește ajutoarele de stat pentru achiziționarea de lemne la prețuri speciale este foarte necesară, efectele de ansamblu le vor permite persoanelor sărace să mențină același nivel de încălzire ca și în anii precedenți, dar ele nu rezolvă ieșirea lor din sărăcia energetică structurală, în care se găsesc ani la rând.

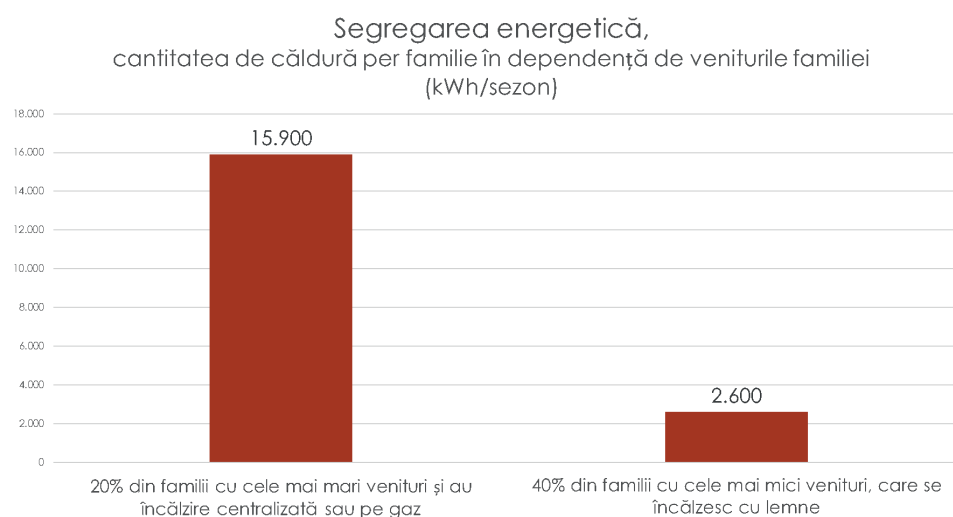

Figura N.7

Urmând logica cercetării și pentru a înțelege mecanismul crizei energetice fără precedent din anul 2022, am considerat necesar să estimăm cheltuielile anuale pentru încălzire pentru ultimii 7 ani. În această perioadă de timp, populația RM a alocat cca 3,5-4 mlrd de lei pentru sezonul rece. În anul 2021-22, aceste cheltuieli s-au majorat cu 75%, ajungând la 7 mlrd de lei. Șocul nu a fost resimțit de către populație, datorită faptului că guvernul central a promovat o politică de compensare a creșterii prețurilor la gaze și agentul termic. Pentru următorul sezon rece (2022-2023), costurile de încălzire vor crește până la 12 mlrd de lei, după cel mai optimist scenariu. Estimările noastre arată că aceste costuri nu vor fi mai mici de 17 mlrd de lei, cu o creștere de 3 ori mai mare decât în sezonul anterior sau de 4-5 ori mai mare decât de obicei. Creșterea dramatică a costurilor pentru încălzire se datorează, în primul rând, exploziei de prețuri la gazele naturale; tarifele au sporit de 5 ori într-un an – de la 4,57 în 2021 la 23 de lei. În opinia noastră, acest tarif nu este final, iar până la începutul iernii anticipăm o nouă majorare a tarifului. Estimarea noastră se bazează pe faptul că actualul tarif nu acoperă costul de achiziționare a gazului, compania care asigură cei mai mulți consumatori cu gaze va intra în incapacitate de plată, iar pe linie moartă rămâne problema datoriilor istorice nerezolvate (700 mln \$) ale consumatorilor de pe malul drept al Nistrului (RM). Agentul termic a cunoscut deja o creștere de 2 ori a costului pentru Gcal: de la 1200 lei (fără TVA) la 2170 lei, în prezent. Ultimul tarif nu ține cont de majorările la prețul gazului achiziționat astăzi. În acest moment, Termoelectrica procură gaze la un tarif de 2 ori mai mare decât cel inclus în nota de plată pentru consumatori. Estimăm, astfel, că și la agentul termic centralizat va fi nevoie de o creștere de cel puțin 50% în următoarele 2-3 luni.

Cheltuielile Populației pentru încălzire iarna, miliarde de lei

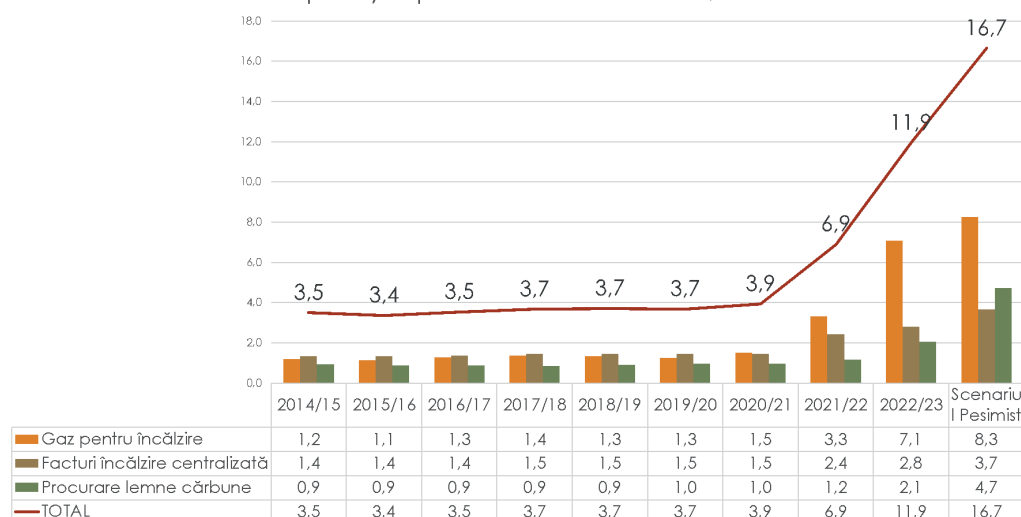

Figura N.8

Dacă până în 2021 cetățenii achitau pe lună în mediu câte 500 de lei, în 2022 factura va crește până la 4100 de lei, iar în scenariul pesimist, factura ar putea să ajungă în mediu la 4800 de lei lunar. Dacă până în 2021 cetățenii achitau pentru agentul termic mai mult decât facturile pentru gazele naturale, în 2022 încălzirea centralizată va fi mult mai ieftină decât încălzirea individuală. Prețul comercial la lemne va crește în sezonul rece de 5 ori, însă populația săracă va avea acces la 2,5 m³ (3 m steri), va beneficia de lemne la un preț final de 1,200 lei m³. Prețul special va acoperi maximum 50% din necesitățile populației sărace, restul fiind dependent de evoluțiile pieței reale (nereglementate de stat).

Mărimea medie a cheltuielilor pentru încălzire pentru sezonul de iarnă, lei/lunar

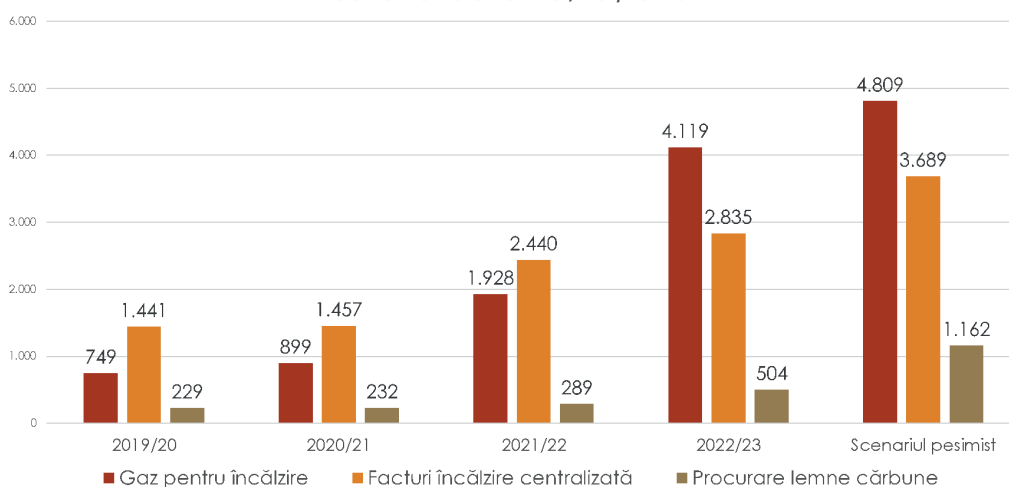

Figura N.9

Populația care are acces la gaze naturale este, de asemenea, diferită după volumul de consum. Primele 40% din populația cu cel mai mic consum de gaze plăteau în mediu lunar, pe timp de iarnă, câte 370 de lei, iar în condițiile crizei factura lor lunară va crește până la, cel puțin, 1700 de lei. La rândul lor, pentru 20% din locuitorii cu cel mai mare consum la gazele naturale, factura lunară va crește de la 2000 la 11.200 de lei. În mod curios, cel mai vulnerabil grup de populație îl constituie consumatorii urbani, care nu au alternative la gazele naturale, nu pot fi conectați la agentul termic, aceștia reprezentând cca 70.000 de gospodării urbane, sau peste 160.000 de locuitori ai marilor

orașe (Chișinău și Bălți). Ei locuiesc în case noi, reprezintă clasa de mijloc, facturile lor lunare vor crește de la 1500 de lei la 8500-9000 de lei lunar. Ei vor reprezenta, statistic, pe pierzătorii direcți și ignorați ai crizei energetice. Populația rurală a fost și rămâne într-o sărăcie energetică profundă, structurală. Diferența între 2000-2300 de lei nu produce o mare schimbare în calitatea vieții lor cotidiene, dar remarcăm că cel mai mare șoc îl vor trăi în următoarele luni reprezentanții clasei de mijloc urbane, pentru care facturile lunare vor crește semnificativ, cu 7,500 de lei lunar, echivalentul unui salariu net pe economie. Putem constata că acest grup nu este văzut în acest moment ca grup-țintă/vulnerabil de către nicio politică de compensare, iar apariția acestei probleme nu a fost niciodată raportată.

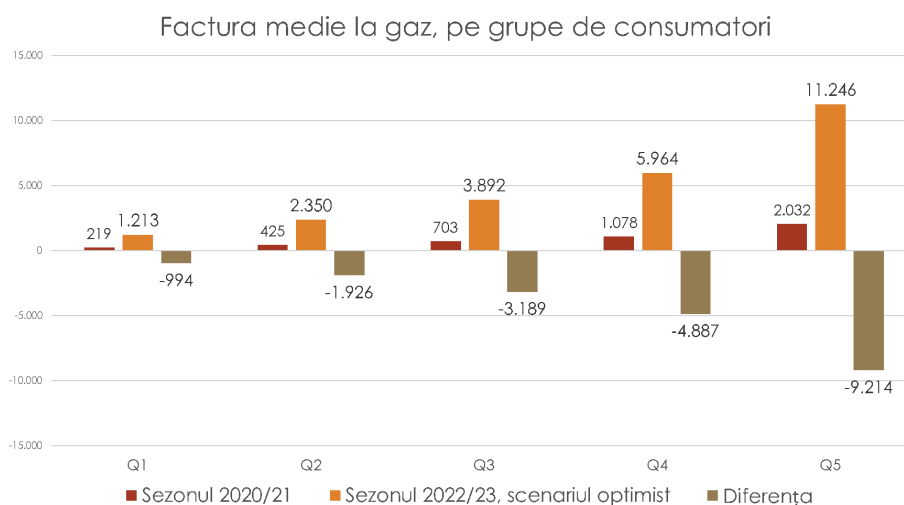

Figura N.10

După cum am menționat mai sus, factura medie lunară în sezonul rece 2022/2023 pentru consumatorii cei mai vulnerabili (40% sau 115.000 de gospodării) va fi de 1770 de lei. În mod obiectiv, costurile lunare vor varia de la o lună la alta, pornind de la cel mai jos consum în octombrie – cu 1.390 de lei și crescând la 1.930 de lei în noiembrie, 2040 de lei în decembrie și 2,250 de lei în ianuarie, însemnând că cea mai mare povară energetică va fi în luna ianuarie.

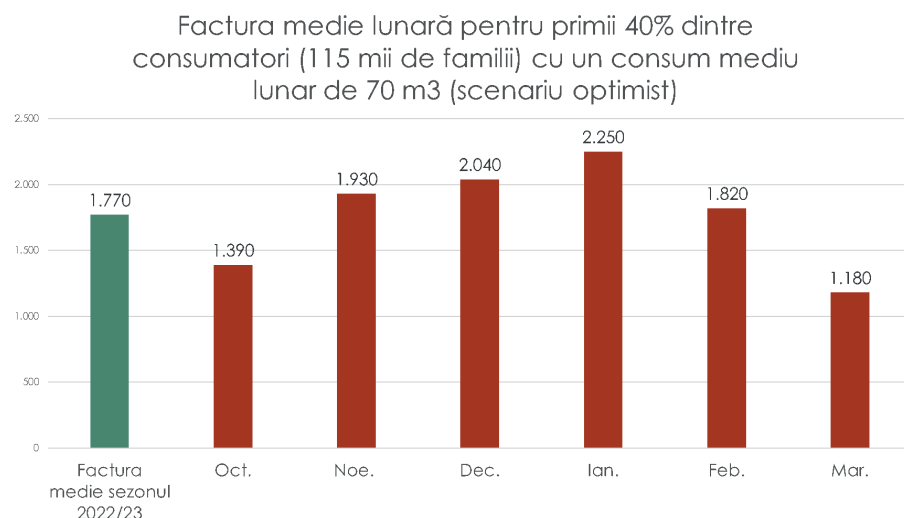
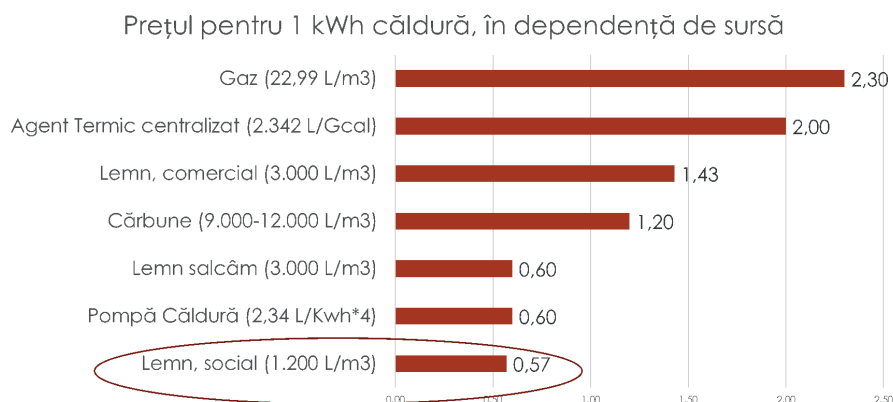

Figura N.11

Scumpirea fără precedent a gazelor naturale creează o problemă sistemică în Republica Moldova. Care este sursa de energie optimă pentru populație? Pe ce ar trebui să punem accent în următorii ani și cum ar trebui să ajustăm balanța energetică pe plan național, pentru a nu mai fi atât de vulnerabili la șocuri externe? Astăzi, cea mai scumpă sursă de căldură este legată de gazele naturale, acolo

unde 1 kwh de căldură costă 2,3 lei. Menționăm că vorbim despre un preț neajustat la prețurile reale de piață. Considerând fluctuațiile existente pe piețele de energie, prețul unui 1 kwh din gazele naturale ajunge la 3 lei. Agentul termic este a doua sursă ca preț. Astăzi, 1 kwh din agentul termic costă 2 lei, dar, probabil, ne îndreptăm rapid spre o scumpire inevitabilă a agentului termic până la 3 lei în următoarele săptămâni. Lemnul comercial și cărbunele costă de la 1,2 – 1,4 lei pentru 1 kwh. Estimăm o posibilă modificare spre creșterea costului lemnului și cărbunelui, dar insistăm a menționa că în prezent suntem într-o perioadă speculativă a gazelor naturale, costul lor a fost întotdeauna într-o corelație relativă cu alte resurse energetice substituente, iar în prezent, gazul natural este de 2 ori mai scump decât orice alte sursă alternativă. Lemnul de salcâm și pompa de căldură sunt cele mai ieftine resurse energetice la ziua de astăzi, de 4-5 ori mai ieftine decât căldura furnizată în mod centralizat.

În condițiile resurselor financiare limitate, LEMNUL SOCAIL, trebuie să devină instrumentul de bază de intervenție, 400 mii familii, trebuie să beneficieze de 2,5 m³ de lemne sociale, **Facilitatea totală se va ridica la minim 2 miliarde lei**

În zonele urbane Pompele de căldură sunt o soluție pe termen mediu.

Figura N.12

Politica de încurajare a instalării sistemelor fotovoltaice, completate de instalarea unor pompe de căldură, reprezintă primul și cel mai rapid răspuns la criza energetică cu care se confruntă Republica Moldova. Estimăm că, în acest moment, în RM există cel puțin 120.000 de familii (gospodării), care au resurse financiare suficiente pentru a investi în noi sisteme de generare a energiei alternative, iar decizia lor ar reduce importul de resurse energetice din surse externe cu cel puțin 30%. Pentru asigurarea unui confort termic superior (17.000 kwh de căldură pe sezon) aceste familii ar avea nevoie de un sistem cu o putere nominală de 10 kwh și conectarea casei la pompa de căldură, ceea ce ar însemna un efort investițional de 15.000 euro. Efortul privat al acestor familii ar însemna 1,8 mlrd de euro investiții, iar investițiile lor ar genera 1,2 mgw energie electrică, sau 30% din consumul total al malului drept al RM. Pentru comparație, notăm că aceste investiții ar depăși capacitatea totală a energiei electrice generate local.

2. Oportunitatea și riscurile împrumuturilor persoanelor fizice la depășirea șocului energetic din anul 2022

În condițiile lipsei de resurse financiare și a economiilor reduse, populația va căuta resurse alternative. După cum arată practica, cetățenii se împrumută (în ultimii 10 ani) mult mai activ decât anterior. Cu 10 ani în urmă, împrumuturile persoanelor fizice, raportate la PIB, erau de 4,5%, în anul 2022, împrumuturile oficiale au ajuns la 13,1% din PIB, ceea ce reprezintă o maximă istorică. Acest

nivel de creditare a populației de către sectorul financiar ajunge din urmă media regională (15%), dar este mult mai mică decât media europeană, estimată la 55-60% din PIB. Dacă cu 7 ani în urmă îndatorarea persoanelor fizice creștea cu 7% lunar din partea sectorului bancar și nebanca, în anul 2021 a fost atins recordul istoric maximum cu 700 mln de lei lunar (de 14 ori mai mare decât în 2015). Astăzi, datoria populației față de sectorul bancar și nebanca ajunge la 34 mlrd de lei, din care 24,2 mlrd de lei aparțin băncilor și 9,8 mlrd de lei – sectorului nebanca. Comparativ cu anul 2012, împrumuturile cetățenilor au crescut cu 29 mlrd de lei, sau de 6,5 ori, într-un singur deceniu. Menționăm că, pe lângă împrumuturile raportate oficial, cetățenii RM se împrumută și neoficial – fie de la rude și prieteni, fie de la cămătari (persoane specializate în tranzacții non-bancare la rate discreționare).

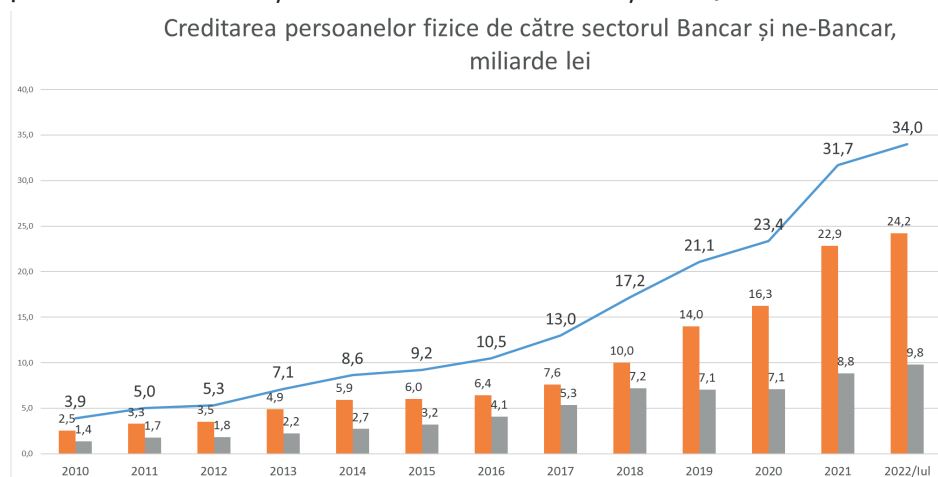

Figura N.13

Pentru a măsura profunzimea acestui fenomen, Institutul IDIS Viitorul a desfășurat, în anul 2021, o cercetare specializată, în baza căreia am stabilit că fiecare a treia persoană din RM a contractat, cel puțin, un împrumut – fie oficial, de la băncile și instituțiile financiare nebanca, fie de la persoane fizice. Băncile sunt instituțiile cu volumul cel mai mare de bani împrumutați și cu numărul cel mai mare de clienți, însă economia neoficială a creditării persoanelor fizice (împrumuturile de la rude și prieteni) reprezintă 8,2%, iar cămătarii sunt actorii care aplică cele mai agresive decizii de creditare. Cca 1,4% din cetățeni recunosc că au împrumuturi de returnat cămătariilor. Cca 2,9% din cetățeni declară că au datorii din cel puțin 3 surse: bănci, companii nebanca, rude/prieteni și cămătari. Situația lor financiară este extrem de precară. Cele 2,9% dintre cetățenii îndatorați din greu reprezintă 35.000 de familii, astăzi, în Republica Moldova.

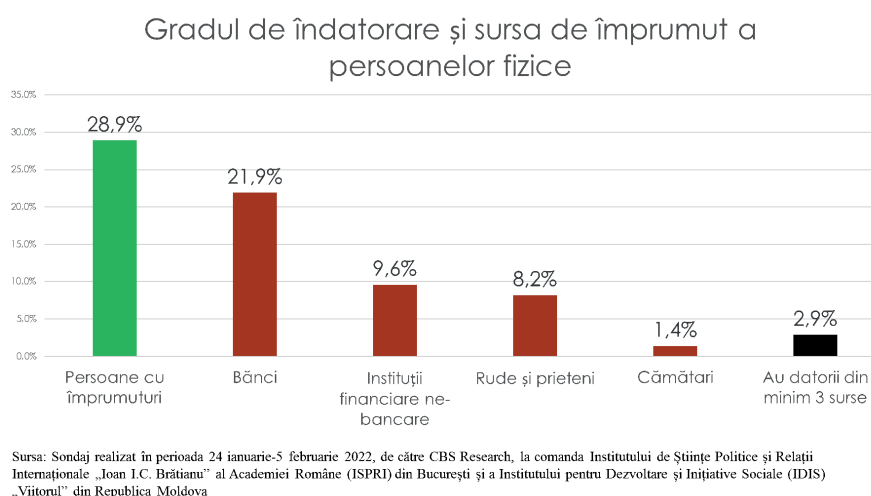

Figura N.14

În baza datelor oficiale, furnizate de BNM, CNPF, dar și a cercetărilor efectuate de IDIS, estimăm că gradul total de îndatorare a persoanelor fizice s-a ridicat, astăzi, la 43,3 mlrd de lei, dintre care 34 mlrd de lei aparțin sectorului bancar și non-bancar, iar 9,4 mlrd de lei sunt împrumuturi contractate de la prieteni/rude, cămătari și alte persoane.

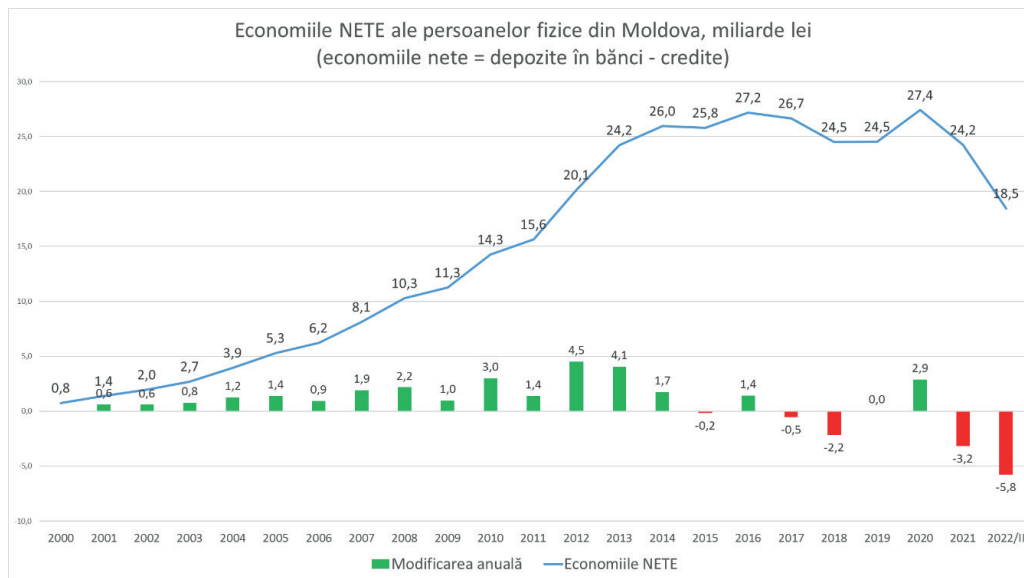

Figura N.15

O tendință îngrijorătoare în ultimii ani în RM ține de reducerea puternică a economiilor nete ale populației, altfel spus, persoanele fizice se împrumută cu mult mai mult decât fac economii. Menționăm că, în istoria RM, acest fenomen nu a avut loc până în anul 2015, manifestându-se latent în perioada anilor 2015-2018, iar în 2022, economiile nete au scăzut cu 5,8 mlrd de lei doar în primele 6 luni ale anului. Această sumă este mai mare decât valorile primite în toți anii anteriori, luați împreună. Cauza acestui fenomen s-a datorat, în 2015, consumului excesiv al populației, acoperit pe împrumuturi ușor de accesat (credite ieftine), iar în anul 2022, populația, speriată de războiul din Ucraina, și-a retras banii din bănci și i-a utilizat fie la procurarea de valută, fie la achiziționarea de bunuri, în anticiparea unor situații de criză profundă. Împrumuturile fără precedent din anul 2021 au contribuit la creșterea inflației, care a ajuns la 34% în valoare anuală (datele BNS), fapt ce a forțat Banca Națională a Moldovei (BNM) să înăsprească politica monetară și să descurajeze împrumuturile.

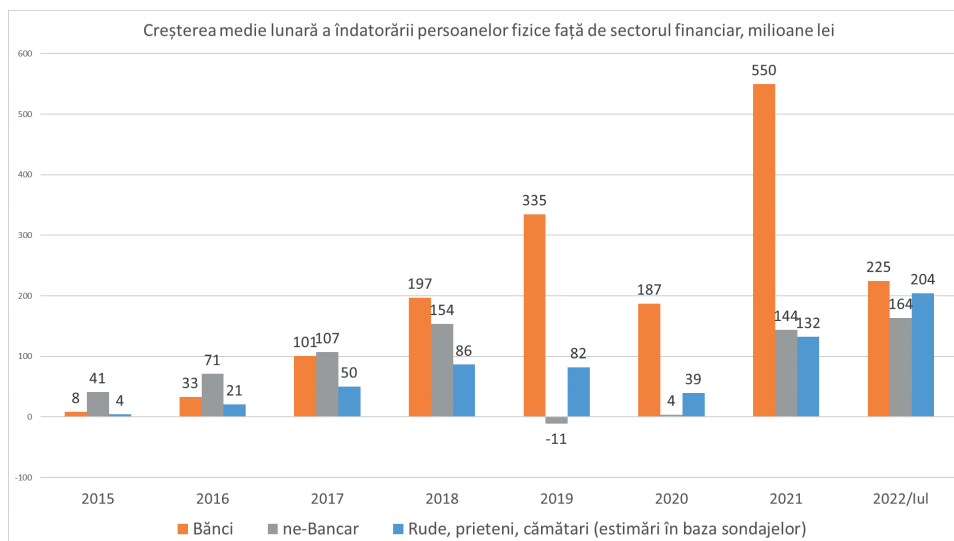
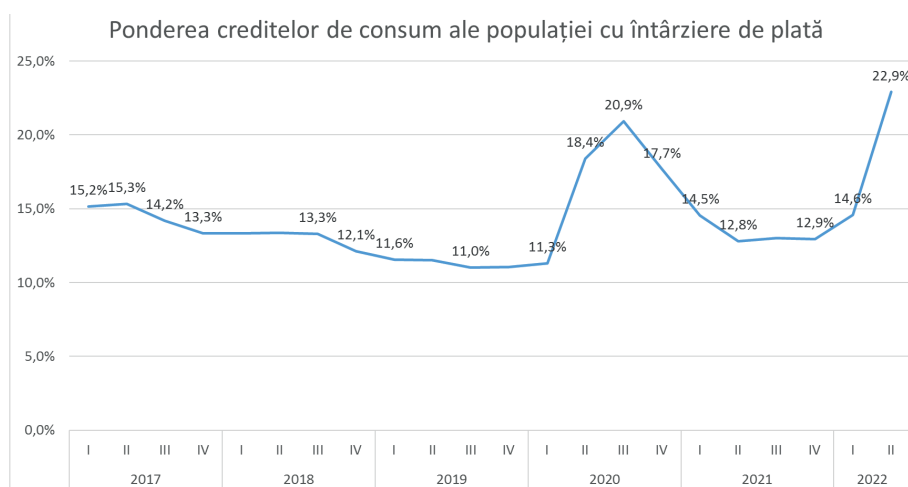

Figura N.16

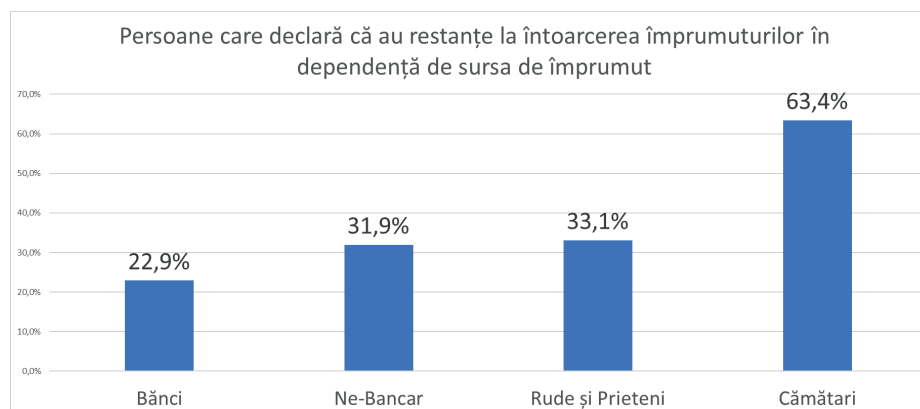
Politica restrictivă a BNM a permis atingerea parțială a scopului propus. Astfel, creditele contractate de la bănci s-au redus de 2.4 ori, dar am înregistrat și alte efecte asupra consumului populației. Primul este că populația a început să se crediteze mai activ de la instituțiile nebancare și de la persoanele fizice. În cazul persoanelor fizice și a rudelor, efectele imediate sunt neglijabile, dar suntem profund îngrijorați de tranziția creditării populației de la bănci spre sectorul nebancar și cămătarii privați, care au condiții mult mai drastice în raport cu clienții lor. Al doilea efect, la fel de îngrijorător, este legat de creșterea gradului de îndatorări toxice, în care persoanele creditate nu pot restitui la timp banii împrumutați, intrând într-o capcană a samsarilor. Astfel, datele oficiale colectate din sectorul bancar ne arată următoarele:

Sursa: Banca Națională a Moldovei, Raport: Clasificarea portofoliului de credite pe ramuri

Figura N.17

Conform datelor oficiale ale BNM, în 2022 au crescut exponențial și alarmant creditele de consum, cu întârzieri de plată. Dacă în trimestrul IV al anului 2021 aceste credite întârziate reprezentau 12.9%, ponderea acestora în prezent (2022) s-a dublat, ajungând la 22,9%. Pentru alte tipuri de împrumuturi nu există date oficiale. Din acest motiv, am utilizat datele colectate într-o cercetare curentă, realizată de IDIS Viitorul în acest an. În baza datelor din acest sondaj, am stabilit că cel mai ușor creditele sunt restituite băncilor, în timp ce, în cazul creditelor contractate din sectorul non-bancar, dar și al celor din sectorul neînregistrat bancar, fiecare al 3-lea credit nu este restituit la timp. Mai gravă este situația persoanelor care s-au creditat de la cămătari: 63,4% dintre aceste persoane susțin că nu pot restitui la timp banii împrumutați.

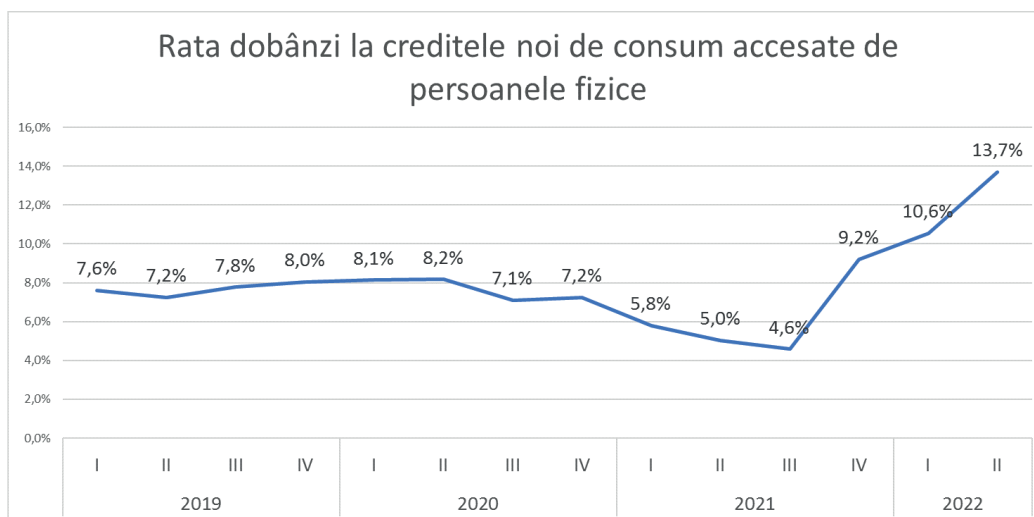
Ajustat August 2022 în baza estimărilor și datelor primare

Sursa: Banca Națională a Moldovei, Raport: Clasificarea portofoliului de credite pe ramuri

Sondaj IDIS Viitorul realizat de CBS Research: Împrumuturile persoanelor fizice și dificultăți în întoarcerea lor

Figura N.18

Observăm că cele mai mari dificultăți la întoarcerea împrumuturilor contractate la cămătări le întâmpină persoanele în etate, iar cel mai simplu la restituirea banilor este cazul tinerilor. Din datele BNM, putem ajunge la concluzia că banii pentru consum curent s-au scumpit de, cel puțin, 3 ori: de la 4,6% în 2021 la 13,7% în 2022, la care trebuie să adăugăm costul comisioanelor și alte plăți suplimentare, care dublează, de fapt, suma finală plătită (cu dobânzi). În cazul instituțiilor nebancare, în majoritatea cazurilor, dobânda este de, cel puțin, 3-4 ori mai mare decât la bănci, dar avem și dobânzi de 400-500% anual.

Sursa: Banca Națională a Moldovei, Raport: Ratele medii ponderate ale dobânzilor și volumele creditelor noi acordate
 Notă: Dobânda efectivă la creditul accesat poate fi cu 505-100%, decât dobânda de bază

Figura N.19

3. Măsurile Guvernului Republicii Moldova pentru diminuarea efectelor negative ale crizei energetice

Până la 8 septembrie 2022, Guvernul anunțase numai 2 răspunsuri la criza energetică în beneficiul populației: preț plafonat la masa lemnoasă și sprijin financiar țintit. În opinia noastră, aceste măsuri remediază satisfăcător problema populației rurale cu venituri mici, care folosește pentru încălzirea caselor lemne și cărbune, în condițiile în care mecanismul propus de guvern pentru distribuirea de lemne și cărbune va fi funcțional și fără probleme.

Prețul la materia lemnoasă comercializată populației a fost plafonat la nivelul anului 2021, variind în funcție de tipul lemnului și de regiune (de la 650 la 800 de lei pe metru ster de lemn). Acest preț nu include însă costurile de transport și de tăiere, de scoatere din pădure și nici de pregătirea lui pentru încălzirea caselor. Costurile suplimentare se ridică la cca 70% din costul lemnului, asta înseamnă că costul final al materiei lemnoase oferite populației vulnerabile se va ridica la 1200 – 1400 de lei pe metru ster. Menționăm că, până astăzi, capacitatea Agenției Moldsilva de a scoate pe piață material lemnos a fost de numai 500.000 m³ (sau 620 metri ster). În anul 2022, Guvernul Republicii Moldova a estimat o creștere semnificativă a capacităților agenției – până la 1 mln m³. Estimăm, în aceste condiții, următoarele probleme: pe de o parte, cererea populației va fi de minim 2 mln m³, iar pe de altă parte, în condițiile creșterii prețului la gazele naturale, cererea pentru material lemnos ar putea crește la 3 mln m³.

Măsurile de sprijin financiar ale guvernului, făcute publice pe data de 8 septembrie 2022, cuprind 3 direcții de bază:

- 1) Oferirea sprijinului financiar pentru grupurile social vulnerabile. Astfel, conform programului de măsuri, toți pensionarii cu pensii mai mici de 5000 lei vor beneficia de o plată unică de 1.500 lei și alocații lunare în mărime de 1000 lei pentru familiile cu copii mici (sub 2 ani). Această măsură are drept scop asistența țintită (*targeted*) pentru grupurile sociale foarte vulnerabile.
- 2) Creșterea veniturilor salariaților din sectorul bugetar. În condiții de austeritate bugetară, guvernul nu are suficiente resurse pentru a crește salariile tuturor bugetarilor, din acest motiv, Guvernul a luat decizia de a crește salariile cu 5.5% pentru toți angajații bugetari, iar în sectorul medical, această creștere se va aplica cu 10%. Măsura în sine nu rezolvă definitiv problemele legate de criza energetică. Din acest motiv, toți bugetarii cu salarii brute sub 15.000 lei vor beneficia suplimentar de un ajutor unic în mărime de 3.000 lei, în 2 tranșe de câte 1500 lei fiecare.
- 3) Majorarea fondului de compensare a facturilor la gaze naturale și agentul termic. În acest scop, Guvernul Republicii Moldova a alocat 500 mln de lei (la 8 septembrie 2022).

Evaluarea noastră susține că plafonarea prețului la material lemnos și primele 2 măsuri de sprijin țintit populației sunt suficiente pentru 700.000 de gospodării, preponderent din mediul rural, pentru care susținerea statului va fi efectivă și eficientă. Aceste gospodării utilizează drept sursă primară de căldură lemnul și cărbunele. Totodată, măsurile 1-3 doar parțial rezolvă problema păturilor vulnerabile din localitățile urbane, care sunt conectate la agentul termic centralizat (cca 160.000 de gospodării). Măsurile guvernului vor acoperi, cel mult, 25% din majorarea prețului pentru agentul termic, conform facturilor. Constatăm, astfel, că, până astăzi, măsurile de intervenție ale guvernului nu rezolvă problema celor 250.000 de gospodării conectate la gazele naturale, fără posibilitatea de a se conecta la alte surse de încălzire (agentul termic). Urmează o altă decizie a Guvernului Republicii Moldova privind oferirea de subvenții la factură pentru 6 categorii de beneficiari (grupuri vulnerabile), care ar putea fi adoptată în următoarele 2-3 săptămâni. După votarea legii-cadru Nr. 241, adoptate la 14.07.2022, privind crearea Fondului de reducere a vulnerabilității energetice, Guvernul Republicii Moldova are obligația de a elabora mecanismele de alocare a sprijinului financiar direct în factură și stabilirea grupurilor social vulnerabile, precum și cuantumul de ajutor, stabilit pentru fiecare dintre ele. Fondul de reducere a vulnerabilității energetice a intrat în vigoare la 1 septembrie 2022⁶.

La ședința primarilor din Republica Moldova din 7 septembrie 2022, sub auspiciile Congresului Autorităților Locale și Regionale, în parteneriat cu experții Institutului pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS), cu prezența Ministrului Finanțelor și Ministrului Ecologiei, s-a constatat existența unor probleme majore de implementare a propunerilor guvernului. Primarii au menționat că, până în septembrie 2022, cantoanele Agenției Moldsilva nu au efectuat tăierile programate, nu există rezerve de material lemnos pregătit (uscat) pentru livrarea lui imediată consumatorilor. Marea majoritate a primarilor au menționat că nici listele completate de primării nu au fost procesate corespunzător, ceea ce creează tensiuni și conflicte între cetățeni și primării.

⁶ <https://multimedia.parlament.md/proiectul-pentru-crearea-fondului-de-reducere-a-vulnerabilitatii-energetice-votat-in-lectura-a-doua/>

4. Sinteza măsurărilor calitative (interviuri structurale cu persoane din grupurile vulnerabile privitor la impactul crizei energetice, Anexa N.1)

Observațiile și concluziile desprinse din 6 interviuri aprofundate:

1. Trecerea gospodăriilor conectate la gaze la sisteme de încălzire pe bază de lemne și cărbune este costisitoare și se ciocnește de o anumită rezistență a populației. Unii preferă să se împrumute decât să revină la un mod de viață mai greu. Cei care au făcut încălzire în sobe cu lemne nu se simt amenințați de criza energetică, dar admit că este mai greu să ai acces la lemne și cărbune (prețuri prohibitive). Cei care nu doresc să schimbe consumul de gaze pe lemne își argumentează poziția prin faptul că există costuri suplimentare, pe lângă cele pe care ar trebui să le achite la procurarea lemnului, sau că trecerea la încălzirea cu lemne ar însemna o scădere a statutului/condițiilor de locuire, care are și un cost de prestigiu, în ochii lor. „Ne vom întoarce în trecut”, susține o persoană interviuată, care nu-și imaginează să renunțe la gazele naturale în casă. Sunt multe gospodării care susțin că vor menține sistemul de încălzire pe gaze, pentru că au făcut investiții în cazan și în conectarea la rețeaua de gaze, care, altfel, ar degrada ori s-ar pierde. Gospodăriile dependente de arderea lemnului au venituri modeste, aceasta fiind cauza pentru care nu s-au conectat anterior la gazele naturale. Foarte puțini își pot permite achiziționarea de cărbune, accesibil, mai ales, persoanelor care depind puternic de remitențe ori familii extinse cu venituri peste medie.

2. Informația transmisă de primăria populației este parțială și nesatisfăcătoare. Nici primarii nu se simt bine cu rolul cerut de guvern pentru asigurarea cu material lemnos pentru populație, nici relația cu agenția Moldsilva nu este strălucită. Deși au făcut liste, primăriile nu au anunțat că acestea nu au fost procesate, totul întârzie, iar rezervele de lemn uscat lipsesc. Oamenii au așteptări mari față de stat și sunt supărați că nu primesc răspunsuri satisfăcătoare. Prețurile la lemne pe piața informală au crescut brusc, iar oamenii resimt deja influența restricțiilor. Mulți sunt pesimiști cu privire la ajutoarele primite de la primării. Populația extrem de săracă susține că va continua să se încălzească cu resturi vegetale și cu tot ce poate arde. În multe regiuni nu se puteau găsi lemne nici înainte de criză, iar acum este, practic, imposibil să procuri lemne în condiții de incertitudine și restricționări. Chiar dacă gazele naturale sunt astăzi achiziționate la preț prohibitiv, unele dintre persoanele interviuate regretă că nu s-au conectat la timp (din cauza banilor) și a birocrăției. Avalanșa prețurilor este un subiect care-i îngrozește pe oamenii chestionați.

3. Criza energetică are deja un impact semnificativ asupra bugetului de familie. Mulți vor renunța la medicamente, iar hrana consumată va fi limitată. Prețurile înalte vor forța populația să emigreze. Calitatea vieții va fi puternic afectată de faptul că cetățenii sunt obligați să renunțe la orice cumpărături mai puțin necesare. Salariile pe care le primesc nu acoperă nici minimul necesar. Mulți trăiesc criza economică ca o nedreptate: s-au străduit să plătească la timp, să nu aibă restanțe, iar șocul prețurilor îi demoralizează. Mulți constată că trebuie să-și schimbe locul de trai, să treacă în case mai mici ori împreună cu alte familii, pentru a ieși din iarnă. Criza îi îndeamnă pe oameni să se gândească cum să-și instaleze sisteme fotovoltaice pe acoperiș, căutând informație despre proiectele existente. O altă tendință care devine populară în rândul populației o reprezintă investițiile în producerea energiei regenerabile, trecerea la instalații autonome de captare a energiei alternative și scăderea dependenței de o singură sursă.

4. Populația se împrumută destul de des, pentru a face față lipsurilor de mijloace de trai. Observăm că populația se ferește să împrumute oficial de la bănci, preferând să ia împrumut de la rude și cămătari. Cei mai mulți nu sunt siguri că ar putea restitui banii din credite, pentru că nu au siguranța unor slujbe bine plătite, mai ales la țară. Creditarea pentru consum, oferită de bănci, li se pare o înșelătorie. Totuși, oamenii continuă să se împrumute, restituind la data salariului ceea ce au luat cu împrumut de la oameni apropiați, vecini sau rude. Oamenii sunt pregătiți să caute mai multe slujbe, ca să se descurce. Toți așteaptă răspunsul guvernului (compensații), după care vor decide cum își vor asigura mijloacele pentru încălzire. Există însă și multe persoane care nu au de la cine se împrumuta, nici măcar de la rude, aflându-se într-o incertitudine totală și lipsă de siguranță. Toți cheltuiesc mai mult decât produc, iar acest sentiment este foarte popular în mediul chestionat. Cel mai bine se simt persoanele cu rude în străinătate, care-și permit să se simtă protejate, optimiste, în comparație cu semenii lor din sate.

5. Căutarea de alternative pentru sistemele actuale de încălzire este o prioritate. Oamenii își propun să izoleze locuințele, să limiteze spațiul de locuire în case, să ceară mai mulți bani de la rudele lor din străinătate. Persistă lipsa de cunoaștere asupra modului în care statul poate ajuta oamenii să-și eficientizeze costurile de încălzire. Oamenii contează pe susținerea statului, dar ar dori ca procedurile de solicitare a sprijinului să fie mai simple, mai clare, să ajungă la cei mai nevoiași. Mulți dintre ei nu au avut o experiență bună anterior cu asistenții sociali și nu par să fie mulțumiți de informația primită de la primăriile lor cu privire la măsurile de răspuns ale statului în criză. Există și persoane care consideră însă că cheltuirea banilor din fonduri externe pentru compensații energetice este risipitoare și nu ajută la dezvoltarea economică a țării. Ei susțin că soluția viabilă pentru criză nu ține numai de politica de compensații, dar rezolvarea unor probleme structurale – creșterea salariilor și a puterii de cumpărare a populației. Situația crizei legate de încălzire este dominată numai de riscurile de insecuritate și de ideea de război din vecinătatea RM, Ucraina, motiv pentru care persoanele intervievate manifestă o formă de reziliență declarată.

5. Concluzii

1. Măsurile de susținere a populației, anunțate public de Guvernul RM și adoptate ca lege de către Parlamentul RM, oferă soluții fezabile pentru cea mai mare parte din populația vulnerabilă din mediul rural, care se încălzește în sezonul rece cu lemne și cărbune, oferă soluții parțial satisfăcătoare pentru grupurile de populație vulnerabilă cu încălzire centralizată din mediul urban, dar are un impact nesemnificativ asupra gospodăriilor din mediul urban și rural, conectate exclusiv la gazele naturale, fără posibilitatea de a accesa alternative energetice. Considerăm că următoarele 2 luni (septembrie–octombrie) sunt critice pentru: a) identificarea unor soluții noi pentru gospodăriile care nu sunt acoperite de programul guvernului, b) căutarea de resurse suplimentare pentru asigurarea plăților estimate în Fondul de reducere a vulnerabilității energetice, c) garantarea implementării programelor anunțate populației. Problema crizei energetice din Republica Moldova se complică, în acest moment, prin faptul că, pentru prima dată în ultimii 30 de ani, Guvernul nu se va împrumuta de pe piața internă, această decizie venind în contextul scumpirii de 4 ori a banilor atrași de pe piața locală de capital (creșterea dobânzii de la 5,5% la 22%). Totodată, în luna august 2022, Guvernul RM a beneficiat de cel mai mare sprijin financiar extern (319 mln \$), cea mai mare parte din acești bani fiind atrași pentru depășirea consecințelor crizei energetice. Aceste fonduri nu acoperă, conform

estimărilor noastre, decât 30% din necesitățile bugetului public național pentru anul 2023.

2. Criza energetică va forța populația să se împrumute, pentru a depăși asperitățile sezonului rece. Această tendință obiectivă are loc pe fundalul unor politici restrictive monetare ale Băncii Naționale (BNM), care deja au condus la scumpirea banilor pentru credite și înăsprirea condițiilor de creditare din partea băncilor. Cetățenii sunt nevoiți să migreze de la bănci spre instituții nebancare și cămătari, care sunt mai scumpi, mai duri, iar condițiile impuse de ei sunt mai complicate de administrat. Cel puțin 35.000 de familii au nimerit, deja în prezent, într-o capcană financiară, fără perspective de a putea restitui banii împrumutați. Tendințele recente arată că dificultățile legate de restituirea creditelor și împrumuturilor au crescut exponențial, ceea ce ne face să credem că numărul persoanelor în dificultate profundă va crește. Cei mai vulnerabili dintre consumatorii de credite/împrumuturi sunt persoanele în etate, care și-au asumat riscul de a se împrumuta.

3. Constatăm o vizibilă discriminare între grupurile vulnerabile: persoanele din mediul rural sunt cele mai marginalizate prin faptul că în fiecare an primesc mai puțină căldură în sezonul rece decât populația urbană. Există o segregare și între gospodăriile conectate la gaze și cele limitate doar la lemn și cărbune. Există o diferențiere puternică a populației în funcție de venituri. 40% din cei mai săraci oameni din RM (480.000 de gospodării) se încălzesc exclusiv cu lemne. Pentru acești săraci, scumpirea gazelor naturale nu schimbă cu nimic sărăcia energetică profundă din viața lor. Conform estimărilor noastre, cele mai vulnerabile sunt persoanele cu venituri medii și ridicate din zonele urbane, care au încălzire pe gaz. Notăm, în acest context, faptul că doar în ultimii 10 ani (2012-2022), peste 70.000 de familii și-au procurat apartamente noi în orașe, apartamente conectate doar la gaze naturale, iar acest grup poate fi calificat drept grup al clasei mijlocii, care nu constituie obiectul niciunei politici sociale a actualului guvern. Pentru persoanele care aparțin acestui grup factura lunară a consumului la gaze va ajunge (în scenariul optimist) la cca 9.000 de lei lunar, comparativ cu 1.500 din factura plătită până în 2021. Aceste familii nu au alternative energetice: nu pot încălzi apartamentele cu lemne/cărbune, nu se pot conecta la surse alternative (încălzire centralizată). Unica soluție (alternativă) pentru ei ar fi trecerea la sisteme de încălzire cu electricitate, dar această opțiune, foarte costisitoare (2000 de euro investiții imediate), nu este posibilă din cauza faptului că nu ar rezista rețelele electrice din Republica Moldova.

4. În ultimul an, 2022, gazele naturale au devenit peste noapte cea mai scumpă soluție energetică din RM. Gazele îi costă pe consumatorii lor dublu față de lemne sau cărbune. Menționăm că, în cazul politicii statului de a oferi persoanelor vulnerabile „lemne sociale” (cele mai ieftine ca produs imediat), potențialul Moldsilva nu acoperă nici ¼ din necesitățile reale ale populației. În cazul migrării altor consumatori stabili spre lemne, creșterea consumului nu poate fi acoperită din surse locale. Anual, Moldsilva vinde cca 500.000 m³ de lemn, iar în 2022 cererea va fi de, cel puțin, 3 mln m³. Totodată, persoanele intervievate ne-au relatat că costul final al lemnului este dublu față de cel anunțat oficial. În realitate, costurile cresc datorită cheltuielilor de transport, de tăiere și înmagazinare, neincluse în politica statului și care, adeseori, fac procurările de lemne prohibitive pentru bătrânii singuratici. În plus, lipsa unui mecanism care să asigure accesul echitabil la produsul „lemne sociale” creează condiții prielnice pentru abuzuri și corupție. Suma facilităților gestionate de Moldsilva va fi de cca 2 mlrd de lei, facilități care vor fi distribuite în absența unui cadru legal cu posibilitatea unei verificări stricte.

6.Recomandări

1. Politica guvernului de susținere în condițiile crizei energetice trebuie să se bazeze pe 2 dimensiuni: (a) susținerea populației social vulnerabile, în funcție de veniturile lor, și (b) susținerea diferențiată a unor categorii de populație, în funcție de sursa de energie consumată. Aceste politici se materializează prin: plafonarea prețurilor la resursele energetice până la un anumit nivel de consum, cu compensarea diferențelor la furnizor (lemne – 5 m/steri pentru sezonul de încălzire și gaze naturale – 150 m³ lunar per familie), și acordarea unui suport financiar suplimentar anumitor categorii vulnerabile de cetățeni. Prima măsură de sprijin este implementată parțial, în acest moment, prin plafonarea prețurilor la lemne. Ea va fi extinsă și la alte categorii de consumatori prin plafonarea prețului la agentul termic, după modelul României, în care guvernul a plafonat prețul la gazele naturale la nivelul de 13 MDL/m³. Diferența dintre prețul real și prețul plafonat este compensat direct la furnizor din bugetul public național. Chiar și plafonarea prețurilor pentru categoriile vulnerabile de populație va menține o povară financiară imposibil de suportat, iar, din acest motiv, guvernul va aplica al doilea mecanism de sprijin prin susținerea financiară a unor categorii de populație. Această susținere financiară țintită trebuie să fie privită din 2 perspective diferite: a) suportul financiar oferit de guvern unor categorii vulnerabile și b) suportul financiar oferit bugetarilor, în condițiile în care guvernul este cel mai mare angajator din economie (38%). Susținerea păturilor social vulnerabile se face prin identificarea a 6 categorii de cetățeni, conform veniturilor obținute, care vor primi susținere financiară diferențiată. Totodată, pensionarii cu venituri sub 15.000 de lei/lună vor primi o indemnizație unică de 1500 de lei, iar familiile cu copii mici (până la 2 ani) vor primi indemnizații lunare de 1000 de lei. În calitate de angajator, statul nu poate oferi o majorare de salarii care să compenseze rata de inflație (38%) și șocul de la prețurile energetice excesive. În condițiile în care sectorul privat va spori salariile cu cel puțin 15-20%, guvernul va spori salariile pentru angajații din sectorul bugetar cu doar 5.5%. Ca măsură compensatorie, guvernul va oferi un salariu unic de 3000 de lei (în 2 tranșe) angajaților din sectorul bugetar. Această măsură are un impact diferențiat asupra bugetarilor, deoarece pentru angajații cu salarii mici (3000 de lei) această plată unică reprezintă cca 50-100% din salariul lor, iar pentru cei cu salarii mari (10.000 – 15.000 de lei) reprezintă 20-30% din salariul lor de bază. Doar prin aplicarea efectivă a celor două instrumente menționate mai sus, guvernul RM poate ajuta efectiv la depășirea efectelor negative ale crizei energetice din acest an.

2. Actualele politici de intervenție ale guvernului prin măsuri compensatorii lasă loc pentru multe interpretări. Astfel, conform politicilor propuse de guvern, lemnele la preț plafonat sunt transmise nu pe familie, ci pe persoane, încât cele mai afectate segmente din populația vulnerabilă (bătrânii singuratici) vor primi mai puține lemne decât alte categorii vulnerabile cu venituri mai ridicate (familii-cuplu). Iar plafonarea prețului la agentul termic se transmite pentru familie, nu pentru persoană (la punctul final de consum). În opinia noastră, politica de plafonare a prețurilor trebuie să vizeze familia, iar compensațiile financiare – persoanele. Noi credem că impactul cumulativ al acestor instrumente va crea un efect diferențiat asupra populației: toți consumatorii vor beneficia de plafonări de tarife, iar cei mai săraci (vulnerabili) vor primi și sprijin financiar, pentru a face față chiar și tarifelor deja plafonate.

Sinteza Măsurărilor calitative (interviuri aprofundate pentru a evalua percepția grupurilor vulnerabile ale populației privitor la impactul crizei energetice)

A1. Deși nu reprezintă majoritatea gospodăriilor, familiile cu venituri modeste care și-au instalat centrale pe baze de gaze naturale nu-și doresc să treacă din nou la lemne, ci mai degrabă să înfrunte prețurile, așa cum vor fi, dar, eventual, cu elemente de raționalizare a consumului. Gospodăriile preferă să închidă ermetic odăile de care nu au nevoie, pentru a reduce consumul de energie, ori să se mute în gospodăriile copiilor. Așa s-au descurcat iarna trecută (2021-2022), evitând să se împrumute. Nu consideră necesar să schimbe modul în care se vor încălzi iarna ce vine (de la gaze la lemne sau invers).

„Doar pe gaz, deoarece nu am sobă, cândva aveam o sobă, cu care încălzeam toate 4 camere, dar când am gazificat casa, am scos soba, fiindcă nu era rentabil”. Pensionar, 69 ani, încălzire autonomă.

„Păi nu știu ce aş putea face, cu gazul, în primul rând, este curat în casă, este mai comod. Dacă e să ne întoarcem la soba ceea cu tizâc, cu lemne sau cu alte ... Dar eu nu prea îmi închipui și nici nu aş vrea la asta să mă întorc. Aveam sobă atunci când am trăit la părinți acasă, tot timpul tatălul a reușit să cumpere lemnul și cărbunele din timp. Se duceau iarna la tăiat la pădure, de unde li se dădea o parte din lemne pentru foc. Omul gospodar totdeauna se pregătește pentru iarnă de cu vară”. Pensionară, 68 ani, Chișinău, încălzire autonomă, locuiește singură.

Alte persoane, în schimb, nu au ce regreta în condițiile actualei crize energetice, pentru că au depins întotdeauna de încălzirea cu lemne în casă.

„Doar cu lemne. Din când în când mai pun căminul, dacă e frig tare. Căminul ia multă lumină și plătești mult. Gaz în sat nu este tras. Doar cât ne folosim la aragaz, la butelie”. Femeie pensionară, 69 ani, rural, lemne utilizate pentru încălzire.

Pentru cei pentru care casele se pot încălzi doar cu lemne soluțiile sunt cunoscute, ca și prețurile sau efortul pe care trebuie să-l depună să nu înghețe în casele lor. Întrebați cum au de gând să-și procure lemnul, răspunsul e simplu:

„De la pădure. Sunt oameni care au tractoarele lor. Vorbim cu ei, plătim mai scump, dar nu ne ducem noi la pădure. Ei le încarcă și le aduc acasă, nu ne mai ducem noi la pădure. Eu am dat 950 de lei, dar acum sunt 1200 de lei metru cub de lemn. Anul acesta în primăvară, prin mai, am dat 950 de lei. Acum s-a scumpit. Ne ducem noi cu oamenii noștri în pădure și ne iese 350 lei, mai ieftin. Dar tractoristul pune oamenii lui la încărcat, motorina. Sunt de la pădure oamenii. Ei vorbesc cu pădurarul și plătesc, scot plata pentru oameni, motorina. Nu e nimeni să se ocupe cu așa ceva și să iasă cu plata acea din pădure, mai câștigă și ei. Am auzit că fac cereri la Moldsilva cu 650 lei, dar să ne ducem noi cu tractorul și cu oamenii noștri la încărcat. Am înțeles că e greu acolo de scos lemnele (din pădure, deoarece este o văgăună)”. Femeie pensionară, 69 ani, Orhei, rural, lemne pentru încălzire.

Există familii în care încălzirea poate fi alternată între diverse surse: gaze sau lemne, în funcție de cost și de consum.

„Lemne sau gaz (folosim). La gaz avem un regulator de temperatură în casă și el stabilizează consumul. Anul trecut mai toată iarna am folosit gaz și uneori lemne. Depinde de disponibilitate. Am observat că, dacă încălzim cu gaz, casa nu reușește să se încălzească atât de bine și apare

umezeala. Dacă încălzim la lemne, aerul este mult mai uscat și umiditatea nu se simte". **Femeie, 33 ani, mamă într-o familie extinsă, 3 copii, locuiește la sat.**

Cei care nu doresc să schimbe consumul de gaze pe lemne își argumentează poziția prin faptul că există costuri suplimentare, pe lângă cele pe care ar trebui să le achite la procurarea lemnului, sau că trecerea la încălzirea cu lemne ar însemna o scădere a statutului/condițiilor de locuire, care are și un cost de prestigiu, în ochii lor. „Ne vom întoarce în trecut”, susține o persoană interviuată, care nu-și imaginează să renunțe la gazele naturale în casă.

„Până când așteptăm să vedem la ce preț va crește gazul. Dar dacă se va opri gazul, atunci doar să punem căminul, ca să mă încălzesc iarna, dar mâncarea la ce o să o gătesc? Acum constă în aceea că trebuie să construiești nu doar soba, dar și cuptorul cu lemne, așa cum era la țară”. **Pensionară, 68 ani, Chișinău, încălzire autonomă, solitară.**

Gospodăriile care sunt dependente de arderea lemnului și cărbunilor au venituri modeste, iar acesta a fost motivul pentru care nu s-au conectat la gazele naturale.

„Încălzire la gaz noi nu avem, la moment, casa este dotată cu sistem de încălzire autonomă prin cazan pe lemne și cărbune, iar căldura se răspândește în casă prin țevi și calorifere. Acest sistem de încălzire a fost instalat cu circa 5 ani în urmă, când am finalizat casa și ne-am mutat în casă. Am instalat cazanul temporar, cu gândul că vom putea să gazificăm casa, dar anul trecut am încercat să gazificăm, centrala de gaz este la 500 metri de gospodăria noastră, am fost și ne-am interesat și este foarte complicat la noi în localitate să asigurăm la moment gazificarea”. **Femeie, 47 ani, divorțată, are 2 copii minori, de 11 și 13 ani, și un student la întreținere, lucrează vânzătoare. Încălzirea este pe lemne și cărbune.**

Puțini își pot permite procurarea de cărbune, care pare să fie accesibil numai celor cu venituri peste media generală.

„Să avem mai mulți bani, aș lua cărbuni. Cărbunele ține mai bine căldura ca lemnul”.

Costurile de modificare a sistemului de încălzire sunt prohibitive și oamenii le consideră nerentabile.

„Eu vreau să spun că, dacă faci un pic de economie la gaz, atunci nu te costă lemnul mai ieftin decât gazul. Fiindcă lemnul trebuie adus cu un transport care trebuie achitat, persoana care îl încarcă și îl descarcă din mașină trebuie plătită, pe urmă trebuie lemnul tăiat cu drujba, despicat cu toporul, persoana dată tot trebuie plătită, deja dacă trebuie puse la loc le cărăm noi câte un pic, poate ne ajută nepotelul. Din cauza asta m-am hotărât că iarna asta, la fel ca mai înainte, mă voi încălzi la gaz, fiindcă eu deja sunt bătrână și nu pot găsi pe nimeni să vină să mă ajute, dar nici bani nu am, ca să achit la oameni să-mi aducă acei 3-5 m cubi de lemn acasă”. **Pensionară, 69 ani, încălzire autonomă.**

Sunt multe gospodării care nu pot fi ușor adaptate la alternative energetice.

„Eu în casă nu pot schimba nimic, aici e făcută așa încălzirea, că nu pot schimba, eu nu pot să-mi fac o sobă sau să închid căldura în careva camere și să mă încălzesc doar într-o cameră, aici așa nu se primește. La noi sistemul e așa, că dacă se închide căldura undeva nu se distribuie mai departe. Numai să vând casa și să-mi cumpăr un apartament mai mic, dar de vândut casa nu-i așa de ușor în zilele noastre. Sau trebuie să lași tot și să pleci peste hotare, ca să lucrezi acolo unde achită mai mult”. **Femeie, 47 ani, divorțată, are 2 copii minori, de 11 și 13 ani, și un student la întreținere, lucrează vânzătoare. Încălzirea este pe lemne și cărbune.**

„Încălzesc casa la gaz, am încălzire autonomă, dar mă pune pe gânduri cum ne vom descurca iarna asta, fiindcă și iarna trecută a fost tot scump. În 6 luni cât a durat perioada de încălzire eu

am achitat 15000 lei pentru gaz. Eu locuiesc la casă pe pământ, unde am 2 dormitoare, bucătăria și living”. **Pensionară, 68 ani, Chișinău, încălzire autonomă, locuiește singură.**

Un alt argument pentru menținerea consumului de gaze naturale ține de faptul că instalarea sistemelor în casele individuale (calorifere, cazan) a fost o investiție costisitoare, iar oprirea lor ar însemna, eventual, degradarea lor și pierderea banilor. Mulți sunt însă în etate și cred că nu s-ar descurca singuri, trecând la încălzirea cu lemne de foc, mai ales, în cazul persoanelor solitare, fără copii.

„Eu vă spun din practica mea, alte soluții decât încălzirea cu gaze, nu accept la vârsta mea de 70 ani, eu nu pot să tai lemne, să fac focul cu lemne, să le car iarna de afară în casă, să le pregătesc pentru iarnă și să mai dai pe ele încă și o groază de bani, fiindcă se zice că metru cub de lemne este de 500-600 lei, dar să știți că în total cu celelalte cheltuieli, care apar după ce cumperi lemnele, costul total se ridică la 900 lei pentru metru cub. Fiindcă pentru 3 metri cubi de lemn trebuie să plătești adăugător la transport, să ți-l aducă acasă, după care apar cheltuielile de tăiat, și pe urmă faci un pic de foc, iar spre dimineața tot îngheți în casă. Dar cu gaz se poate de făcut puțină economie, în schimb temperatura este constantă. Dar aici se mai adaugă și cheltuielile pentru cărbune, că focul în sobă nu ai să faci doar cu lemne, trebuie de pus și cărbune, iar o tonă de cărbune este de 10500 lei”. **Pensionar, 69 ani, încălzire autonomă.**

Trecerea de la gaze naturale la lemne creează pentru gospodării diverse efecte de seră, mucegai și alte incomodități, despre care se știe între rudele care se ajută reciproc.

„Bunica mea, chiar dacă o are pe mătușa care îi trimite bani lunar, nu își încălzea baia, respectiv a apărut mucegaiul. Dacă ea folosea mai mult gaz, acum folosește lemne. Fiind în vârstă, iese afară și aduce lemne, este un disconfort. De obicei, noi ne ducem și i le punem mai aproape de ușă ca să îi fie comod. Dacă este ghețuș, s-a întâmplat odată și a căzut. Bunica încearcă să facă economii, chiar dacă este asigurată de cineva. Bătrânii au trecut prin aceasta și deja sunt pregătiți. Oamenii spun că sunt cheltuieli mari, dar despre sacrificii nimeni nu a vorbit. **Femeie, 33 ani, mamă într-o familie extinsă, 3 copii, locuiește la sat.**

A2. La momentul interviului (august, 11-20), persoanele care s-au adresat primăriilor, pentru a se informa asupra susținerii din partea statului (lemne), nu au obținut răspunsuri satisfăcătoare. Oamenii au apreciat ajutorul primit iarna trecută și se așteaptă să primească din nou, confruntându-se însă cu informații contradictorii.

„M-am adresat și anul acesta, la început au promis că ne vor oferi câte 5 m cubi de lemne, dar deja au spus că ne pot oferi doar câte 3 m cubi. Și așteptăm să vedem dacă ni le vor da”. **Pensionar, 69 ani, încălzire autonomă.**

„Fiind aici în zona de nord a țării, primăria noastră nu acordă niciun ajutor, în privința gazelor, poate că cu lemne... Dar m-am adresat după lemne de câteva ori și nu am primit nimic. De ceea ce a făcut statul anul trecut sunt foarte mulțumită, fiindcă ne-au oferit un ajutor enorm, în special mie, care am o pensie mică și, fiind nevoită să mai lucrez, m-am descurcat iarna trecută, datorită ajutorului oferit de la stat”.

Din anumite motive, unele persoane intervievate nu sunt la curent cu politica ajutorului promis de stat pentru lemnele de încălzire ori cred că se vor descurca cu lemnele pe care le dețin în gospodărie.

„Nu m-am interesat cât este metrul cub, nu m-am interesat, că nu am la ce-l folosi, mai am acasă colectate câțiva metri cubi de lemn, strâns de pe lângă casă din pomii fructiferi tăiați de lângă casă”.

Deocamdată, informațiile care sunt transmise de primării sunt contradictorii în privința ajutorului oferit de stat.

„La primărie au spus că vor da lemne, eu am fost și am scris cerere, ei au spus că la familii vulnerabile cu copii, la pensionari ne vor da câte 3 metri cubi de lemn cu 700 lei metru cub de lemn. Dar nimeni nu știe dacă vom primi, pentru lume este, desigur, mai bine dacă va achita mai puțin pentru lemne. Multă lume a depus cerere la primărie, dar încă nimeni nu a primit. Am depus și eu cerere, și mama mea, și bunelul meu, dar ei au și gaz, dar oricum se gândesc cu ce să facă focul într-o sobă”.

„Am mers și am scris cererea pentru lemne și eu, și mama, ca să fie mai multe șanse. Încă nu am primit niciun răspuns. Anul trecut nu am avut nevoie. Tatăl meu, ca fost veteran în războiul din Transnistria, primește 300 de lei sau 500 de lei, s-a mai ridicat puțin ajutorul la gaz”. **Femeie, 33 ani, mamă într-o familie extinsă, 3 copii, locuiește la sat.**

Opiniile cetățenilor chestionați sunt destul de pesimiste față de ajutorul furnizat de primărie.

„Nu. La cine să te adresezi? Doar aici la primărie. Sunt oameni bolnavi, cu cancer și nu primesc ajutor”. **Femeie pensionară, 69 ani, Orhei, rural, lemne pentru încălzire.**

„Asta cum am zis eu, scrii la Moldsilva și iei lemnele cu 650 de lei, dar cu transportul tău și oamenii tăi. Eu prin sat nu am găsit persoane să mi-le taie cu drujba și să mi le despice. Te duci acolo, dar am înțeles că este o râpă și tractorul nu poate intra acolo”. **Femeie pensionară, 69 ani, Orhei, rural, lemne pentru încălzire.**

„Sunt pe minus (așteptările), nu sunt realiste. Sunt toate la nivel de declarații, în rest la nivel aplicativ nu am simțit și nu o să simt. Sunt foarte sceptică privind acest ajutor. Nu am simțit, din contra am plătit mai mult”. **Femeie, 47 ani, fiu 14 ani, studii superioare, profesoară, Strășeni, mamă solitară. Locuința încălzită cu gaz, autonom.**

Există multe persoane care au avut experiențe neplăcute cu autoritățile responsabile de ajutoarele sociale.

„Nu m-am adresat, deoarece, ca de obicei, știu că se mai face în cazul pensionarilor și a altor categorii și până la urmă fac documentația pe părinți, ca să plătească mai puțin. Eu care nici nu am bun imobil, stau cu chirie, deoarece salariul depășește nivelul minim, chiar dacă trăiesc cu un copil, să mă adrez mi s-a părut utopic. Până la urmă, toate solicitările se soldează cu drumuri făcute fără sens și energie consumată, până la urmă cu nimic palpabil. De aceea nu m-am adresat. Când pui salariul pe masă, te uiți ce venit ai și pe ei nu îi interesează. Dacă ai în proprietate un imobil sau nu, dacă ai salariul de 8000 de lei sau nu, ai apartament sau nu și la toți este egal. Atunci automat sunteți în aceeași categorie. Nu este obiectivă metoda de acordare a ajutoarelor. Au beneficiat unii oameni. Nu m-am adresat. Nici nu am știut până la urmă unde să mă adrez, la primărie sau nu”. **Femeie, 47 ani, fiu 14 ani, studii superioare, profesoară, Strășeni, mamă solitară. Locuința încălzită cu gaz, autonom.**

Din experiența iernilor trecute, oamenii susțin că, atunci când nu au mai avut lemne, au trecut să se încălzească în sobe cu resturi vegetale și orice poate să ardă.

„Am luat mai puține (lemne) și făceam focul cu ciocleji și așa te descurci. Fiecare se descurcă cum poate. Care își permit, care au transportul lor și îngrămădesc lemne”. **Femeie pensionară, 69 ani, Orhei, rural, lemne pentru încălzire.**

Unele persoane intervievate s-au arătat nemulțumite de calitatea gazelor naturale, livrate în casele lor.

„Eu sper că anul acesta gazul să fie mai calitativ, fiindcă anul trecut vedeam cum contorul se învârtește, dar casa nu se încălzește. Am cerut la Moldova Gaz să verifice contorul, fiindcă totul depinde de contor, acesta se învârte, dar cald nu se făcea, indiferent de ce temperatură nu dădeam de la cazan. Dar cei de la Moldova Gaz mi-au spus că până la termenul de verificare a contorului

mai am 2 ani". **Pensionară, 68 ani, Chișinău, încălzire autonomă, locuiește singură.**

Aprovizionarea cu lemne de foc este foarte complicată în acest an, susține o femeie solitară, cu copiii la întreținere.

„La moment, este foarte greu să găsești lemne și eu am găsit prin cunoscuți, prin altcineva care are livadă de cea veche, o scoate și noi am cumpărat pomii ceea cu tot cu rădăcini. Dar este foarte scump, că nici din salariu nu-ți ajunge să strângi banii din salariu pentru lemne. Apoi am angajat o persoană căreia i-am plătit, ca să le taie. La moment, așteptăm cărbunii, dar cărbune nu sunt de găsit în țară. Cineva spunea că erau puțini cărbuni, dar s-au vândut și acum așteptăm cu 10500 per tonă să cumpărăm, dar nu putem găsi nicăieri. De asemenea, ne-am adresat la primărie, care a promis că ne vor oferi câte 3 metri cubi de lemne, dar nu se știe dacă îi vom primi.

Practic, pot spune că nu sunt încă pregătită pentru iarna care vine". **Femeie, 47 ani, divorțată, are 2 copii minori, de 11 și 13 ani, și un student la întreținere, lucrează vânzătoare. Încălzirea este pe lemne și cărbune.**

Tot ea (persoana intervievată mai sus) susține că a achitat lemnul pentru încălzirea casei cu prețul de 1200 lei/m³.

„Am procurat de 11000 lei, aproape 11 metri cubi de lemn. Cu tot cu tăiat m-a costat circa 1200 lei pentru metru cub de lemn”, adăugând, *„Lemnul de pădure costă mai scump, 1200-1400 lei pentru metru cub. Noi am sunat la cineva, vroia 1400 lei, dar nu aveau lemn disponibil. Au promis că mă vor suna, dar nu m-au mai sunat și eu am găsit în altă parte deja lemn de care era”.*

Alte persoane susțin că, în condițiile restricțiilor impuse Agenției Moldsilva, este greu să achiziționezi lemne înainte să fie completate listele cu persoane nevoiașe pe la primării, ceea ce creează o anumită stare de panică.

„Am înțeles că Moldsilva nu vinde lemne, până nu se acceptă aceste liste, aceasta mi-a zis și soacra, care trăiește în alt sat. Am înțeles că nu au dreptul să vândă, până nu se acceptă acele liste”. **Femeie, 33 ani, mamă într-o familie extinsă, 3 copii, locuiește la sat.**

Opinia împărtășită de multe persoane intervievate în această cercetare este că lemne pe piața (oficială sau neoficială) se vor găsi, doar că nu toți își pot permite să achite costurile lor.

„Cumpărăm de la cine găsim în regiunea noastră, Chișinău-Criuleni, la Ciorăscu, la intersecție sunt mașini cu lemne, mergem și ne adresăm direct. Mai avem niște loturi de pământ de la bunelul și am lăsat să crească salcâmi ca o pădure. Într-un an am tăiat de acolo. Anul acesta am cumpărat și vrem să mai cumpărăm, dar o să mergem și o să tăiem de acolo. Vânzătorul aduce lemnele acasă. Problema este că, vrei sau nu vrei, te mint cu jumătate de cub de lemne. Majoritatea așa pățește, am observat la foarte multe persoane aceasta”. **Femeie, 33 ani, familie extinsă, mamă cu 3 copii, locuiește la sat.**

A3. Costul sporit la resursele energetice afectează direct nevoile de bază ale populației.

Persoanele intervievate susțin că vor trebui să renunțe la medicamente, iar hrana lor zilnică a devenit mai sărăcăcioasă.

„(Criza) ne-a afectat foarte mult, fiindcă ne-am alimentat iarna asta foarte rău, ne-am încălzit casa doar parțial, făcând economie la gaze, pentru a plăti mai puțin. Ne-a afectat mult, foarte mult, medicamente nu aveam pe ce să ne luăm, la vârsta asta artroza este în floare și alte boli care mai sunt caracteristice pentru persoanele în vârstă”. **Pensionar, 69 ani, încălzire autonomă.**

Unii dintre cei chestionați au declarat că sunt pregătiți să emigreze din cauza noului șoc de prețuri.

„(Criza) m-a pus pe brânci. Sunt la pământ cu moralul și cu previziunea de a fi pozitiv, de a supraviețui și din cauza aceasta mă gândesc foarte serios să plec din Moldova. (Criza) a venit la pachet cu toate. Pe lângă inflație, scumpirile în lanț, nu am nicio așteptare de la guvernare, deoarece este ireal să ofere un ajutor ca în alte state. **Femeie, 47 ani, fiu 14 ani, studii superioare, profesoară, Strășeni, mamă solitară. Locuința încălzită cu gaz, autonom.**

„(Ne) afectează, clar lucru. La ce să faci mâncare? Lumină să nu fie, tot ne afectează, facem pâine la cuptor. Mă îngrijorează, dacă nu o să fie gaz, ce o să facem? O să fie greu și pentru noi, și pentru cei de la oraș. Eu mă gândesc la fiica mea cum să trăiască, dacă nu o să fie gaz și lumină. Nu știm nici cu războiul acesta cum o să se termine. Ne îngrijorează tot”. **Femeie pensionară, 69 ani, Orhei, rural, lemne pentru încălzire.**

Multe persoane intervievate în cadrul acestei cercetări susțin că vor renunța la sigur la meniul obișnuit de alimente de bază.

„Clar lucru, că nu îți permiți să îți cumperi chiar același pește sau alte chestii. Scutesc de acolo, ca să mă pot încălzi iarna, aceeași haină. Plimbările pe care le făceam la Orhei, nici nu mă mai duc. Pe mine lemnele m-au costat și despiciatul lor, sunt cheltuieli din pensie. Am pensia de 2200 de lei. Totul e scump, te duci la Orhei și te uiți că nu ai nimic în geantă, dar bani ai cheltuit. Strângi cureaua, să nu plătești mult pentru apă, lumina să nu o plătești mult, ca să îți ajungă cheltuielile. De exemplu, acum ai luat lemne și trebuie să te gândești la primăvara viitoare. Trebuie de strâns câte puțin din pensie, ca să îți iei iar”. **Femeie pensionară, 69 ani, Orhei, rural, lemne pentru încălzire.**

A4. Lipsa de bani a forțat gospodăriile să se împrumute, pentru a face față prețurilor înalte la energie. Notăm că persoanele intervievate s-au ferit să contracteze împrumuturi de la bancă, preferând să apeleze la rude.

„De obicei împrumutam de la cumetri, rude, dar mai mult de la Nânașa” (rude prin alianță). Ne-am descurcat destul de greu și îi mulțumesc lui Dumnezeu, că nu am rămas cu restanțe și că-i pace în țară...” **Pensionar, 69 ani, încălzire autonomă.**

„Eu am împrumutat, de la mama cel mai des, dar am și anumiți prieteni care îmi împrumută bani, până primesc salariul”. **Femeie, 47 ani, divorțată, are 2 copii minori, de 11 și 13 ani, și un student la întreținere, lucrează vânzătoare.**

„Ca de obicei, solicit, înainte de la membrii familiei, acum mă strădui de la câțiva prieteni mai apropiați, că nu trebuie să ofer explicații și știu că o să mă înțeleagă și nu o să întreb ceva. Contează confortul psihologic, nu poți împrumuta de la orișicine, atunci se intensifică starea de criză, nu doar economic, și psihologic. Dar au fost momente când nu am avut de la cine să împrumut. Mi-au venit în memorie momente când ani în urmă trebuia să împrumut pentru pâine și lapte și mă gândeam de la cine să o fac. Crizele le-am suportat, la mine criza energetică vine la pachet cu altele. Trebuie să găsesc un loc de trai la moment”. **Femeie, 47 ani, fiu 14 ani, studii superioare, profesoară, Strășeni, mamă solitară. Locuința încălzită cu gaz, autonom.**

Unii nici nu vor să audă despre creditele pe care băncile le oferă pentru consum.

„Dar de pe ce să plătesc eu creditul. Eu dacă iau un credit, cum să-l achit, eu lucrez de una singură, dar dacă eu mă îmbolnăvesc, eu și așa mă împrumut de la mama sau alți prieteni până la salariu. Eu nu vreau să iau credit, fiindcă procentele sunt mari, eu nici nu vreau să mă gândesc la asta”.

„Nu am împrumutat niciodată de la instituțiile bancare, nu am credibilitatea în ele în RM. Eu, în cazul meu mai bine lucrez mai mult, caut un loc de muncă secundar, lucrez 20 de ore din 24 decât să recurg la împrumuturile bancare. Sunt sceptică din punct de vedere al împrumuturilor bănești.

Până acum doar la prieteni mă adresez". Femeie, 47 ani, fiu 14 ani, studii superioare, profesoară, Strășeni, mamă solitară. Locuința încălzită cu gaz, autonom.

Pentru a se putea descurca, oamenii caută mai multe slujbe; par a fi pregătiți să muncească mai mult, pentru a căuta soluții traiului anevoios, pe care-l duc în acest moment. Așteptările populației se leagă de mărimea ajutorului acordat de stat. Oamenii susțin că vor decide cum se vor încălzi la iarnă, în funcție de răspunsul guvernului sub forma ajutorului financiar ori cu lemne oferite la prețuri reduse pentru grupurile social vulnerabile.

„Păi, așteptăm, desigur, că de altfel nu ne descurcăm deloc, înghețăm de frig în casă. La moment, ne va fi foarte complicat să achitam pentru consumul de gaz, dacă gazul va costa 20 - 25 lei pentru metru cub. Suntem îngrijorați de ce ne așteaptă la iarna viitoare, câteodată nu putem dormi noaptea, stăm și ne gândim: Doamne, ce ne facem, ce să facem? Cum vom ieși din iarnă? Ce vom mânca? Cum ne vom lua medicamente?" Pensionar, 69 ani, încălzire autonomă.

Unele dintre persoanele intervievate nu acceptă ideea de a se împrumuta la bancă pentru a-și achita costurile sporite la încălzire.

„Știți ce aș dori să vă spun: nu ar trebui să ne întindem mai mult decât poți sări, fiindcă nu trebuie să accesăm credite, deși pensionarii nici nu prea au acces la credite, deși la credite comerciale cred că au acces. Astfel pot spune că nu trebuie să mă întind așa de tare, dacă nu am cu ce, nu am posibilitatea. Fiindcă un credit înseamnă responsabilitate, trebuie să-l întorci la timp”.

Există un grup de persoane care, pur și simplu, nu au de la cine se împrumuta – nici măcar de la rude ori cămătarii locali. Nesiguranța lor și înstrăinarea de alții este evidentă.

„De la cine să împrumut? Dacă nu poți face bugetul tău să îți ajungă, la cine să apelezi? Mai bine strâng și, când am, iau. Așa nu apelez la nimeni. Aici la noi, fiecare își face bugetul său. Îngrămădesc și iau, din timp iau lemne. Cei care au transportul lor nu cumpără lemne și grămădește singur vreascuri”. Doamne ferește, de la bancă. Îmi imaginez că de la copii, dar de la alții – nu (împrumută). Dar la copii nici nu vreau să apelez, că și lor le este greu. Ce să întorci înapoi la bancă, să îți ia tot ce mai ai? Nu am încredere. Eu i-am zis fiicei să își ia un cuib al ei, și s-a răzgândit. Acum apartamentele s-au scumpit”.

A5. Creditele bancare nu sunt populare în mediul rural, care preferă mai degrabă rețelele întemeiate pe rudenie, alianțele locale, familiile. Întrebați dacă persoanele care se împrumută reușesc să restituie banii, cei intervievați au încercat să evite un răspuns clar.

„Nu știu. Așa când ne întâlnim prin sat, nu discutăm despre asta. De la bancă nu se duce nimeni să ia, acolo trebuie să întorci mai mult”. Femeie pensionară, 69 ani, Orhei, rural, lemne pentru încălzire.

Persoanele care au rude în străinătate se simt, chiar și în condițiile actualelor crize, destul de protejate, motiv pentru care sunt mai optimiste și mai calme, în comparație cu alte persoane.

„Soțul lucrează peste hotare și salariul este altul. Noi până când nu am simțit foarte tare, dar nu îmi imaginez familiile care au 3 mii de lei salariul. Noi stăm la țară, este altă chestie, lemne și tot așa. Poți să mai faci niște economii. Noi stăm în sat la casă pe pământ, în Hrușova”. Femeie, 33 ani, familie extinsă, mamă cu 3 copii, locuiește la sat.

Oamenii sunt conștienți și de faptul că populația nu-și gospodărește bine nici măcar veniturile extrem de modeste pe care le deține, cheltuind mai mult decât ar putea să-și permită și ajungând să se împrumute, când nu ar trebui să facă asta. Constatăm că această observație o face o persoană care are rude în străinătate și, aparent, are mai puține griji legate de crizele actuale.

„La noi în țară salariile sunt foarte mici și este specific pentru noi ca țară să cheltuim mai mult decât facem. Cred că mai mult ține de salariile mici, oamenii nu reușesc să întoarcă datorii. Dar sunt și cazuri când o persoană are 3000 de lei salariu și reușește să pună de o parte, dar altul să aibă 10 mii de lei și să nu reușească să facă aceasta din lipsa educației financiare. Lipsește și nu se educă în familie, nici părinții noștri nu prea știu despre aceasta. Facem prea multă economie și pierdem sau nu o facem deloc”. **Femeie, 33 ani, familie extinsă, mamă cu 3 copii, locuiește la sat.**

A6. Șocul energetic este resimțit foarte dureros prin efectele sale multiple asupra calității vieții.

„(Oamenilor) le este greu, foarte greu, fiindcă ni s-a promis că ne oferă pensia 2000 lei, dar mie mi s-a ridicat doar până la 1700 lei. Majoritatea gospodăriilor la noi, la Edineț, sunt gazificate, și mă gândesc cum se descurcă ei, dacă mai au și copii mici, studenți, eu cred că ei se descurcă foarte greu. Produsele alimentare toate s-au scumpit, la magazin găsești tot ce vrei, doar că nu-ți permiți să cumperi nimic absolut, înghiți așa în gol și revii așa acasă”. **Pensionar, 69 ani, încălzire autonomă.**

Costurile sporite pentru încălzire fac cetățenii să renunțe la orice cumpărături mai puțin necesare.

„Clar, că eu, ca pensionar, în acest sezon nu am mai cumpărat nicio haină nouă, mă gândeam poate la vară, dar vara tot nu am cumpărat, fiindcă la moment și alimentele s-au scumpit, asta o simțim foarte bine toți împrejur. Important este ca măcar la familiile cu copii mici să le fie mai bine de trăit, dar noi deja, bătrânii, ar trebui să mai tăcem, să fim mai rezistenți, nu trebuie să ne mai văicărăm, că nimic nu ne mai trebuie și nimic nu luăm cu noi”. **Pensionară, 68 ani, Chișinău, încălzire autonomă, locuiește singură.**

„Am simțit, în planul alimentelor, că trebuia să fiu mai economă, în planul economic al bunurilor. Bunurile materiale nu mi le-am permis nu mai știu de când, chiar a devenit un lux. Nu mi-am cumpărat niciun bun în plan tehnologic. Eu nici anul trecut nu mi-am cumpărat. Anul trecut am renunțat să achiziționez un bun, deoarece nu este valabil. Întotdeauna mi-am permis doar strictul necesar”. **Femeie, 47 ani, fiu 14 ani, studii superioare, profesoară, Strășeni, mamă solitară. Locuința încălzită cu gaz, autonom.**

„Mă mai îngrijorează prețurile la alimente și la medicamente, cam astea, încălzirea, medicamentele și mâncarea, sunt importante pentru noi, aceștia vârstnici. Chiar nu știu de ce așa de mult au crescut prețurile la produsele alimentare - cu 50-70% și, când te gândești că măcar o dată în săptămână sau o dată în lună avem nevoie de câte o bucată de carne. Cum să o cumperi, că costă aproape 200 lei pe kg”. **Pensionar, 69 ani, încălzire autonomă.**

Salariile nu mai pot acoperi nici măcar minimul necesar, susțin persoanele intervievate.

„Nu reușești să înțelegi nimic din banii salariului, totul s-a scumpit, e strașnic, dacă înainte ne pregăteam din timp de școală, dar acum stau și analizez dacă vor începe școala pe Online, înseamnă că nu se merită să cumpăr haine noi. Dar eu mă gândesc ce va fi la iarnă, când eu făceam focul o dată pe zi, că dimineața plecam toți de acasă și nu făceam focul, dar acum, dacă copiii vor învăța pe Online, va trebui să fac focul de 2 ori în zi. Astfel mă gândesc că am nevoie de mai mult lemn și mai mult cărbune. Eu nu pot să întretin 4 persoane la un salariu, pentru asta noi ne limităm la tot, nu ne putem permite multe produse alimentare, nu ne putem permite să procurăm haine”.

Pe de altă parte, familiile în care cel puțin o persoană muncește în străinătate se bucură de o formă de „autonomie” materială, care-i ferește de lipsuri, inclusiv în domeniul energetic.

„În aceste câteva luni nu am simțit aceasta, luând în calcul că soțul lucrează peste hotare și are alt salariu. A fost ok pentru noi. Următoarea iarnă o să vedem. Nu am renunțat la nimic până acum”.

Femeie, 33 ani, familie extinsă, mamă cu 3 copii, locuiește la sat.

Totuși, mulți dintre cei care au răspuns la interviuri susțin că au senzația că ar fi penalizați, că nu au avut anterior datorii, că s-au străduit să achite la timp facturile, chiar cu prețul reducerii drastice a consumului.

„Eu m-am stăruit să achit lunar toate facturile, nu am avut careva datorii, m-am stăruit să fac economie, mai puțin cheltuiam pe mâncare, pe medicamente, de îmbrăcat nu am mai cumpărat. Fiindcă asta se întâmplă nu din voia conducerii sau din voia guvernului, ca noi să fim așa în starea asta, trebuie să ne gândim și singuri, nu numaidecât trebuie să cicălim pe cineva din cei care sunt la conducere, fiindcă dacă erau alții la conducere nu erau mai buni”. **Femeie, 47 ani, divorțată, are 2 copii minori, de 11 și 13 ani, și un student la întreținere, lucrează vânzătoare. Încălzirea este pe lemne și cărbune.**

Multe dintre persoanele intervievate resimt puternic prețul pe care-l achită pentru energia electrică, ca alternativă la gaze și lemne de foc.

„Va trebui să achităm jumătate din salariu pentru facturile la electricitate, gaz sau încălzire. Spre exemplu, banii pentru lemnele procurate erau împrumutați de la mama mea, care are pensie și lucrează și a făcut economii care mi le-a dat mie pentru a procura lemne. Da, fiindcă eu pe lumină achit lunar 2000 lei, am boiler și plita de la bucătărie conectate la electricitate, eu achit a treia parte din salariul meu doar pe energie electrică, asta în afară că la copii trebuie de cumpărat haine de pregătit pentru școală. La moment, s-au scumpit tot – și gazul, și lumina, eu cred că-i imposibil să trăiești cu 6000 lei pe lună și să achiziți facturile și să întreții 3 copii”.

Persoanele cu venituri mici susțin că trăiesc mai mult din împrumut, pentru a-și întreține membrii familiei, iar la data salariului trebuie să restituie datoriile.

„Eu nu pot să fac economii, am 3 copii, dintre care unul este student în România, unde mă costă 1000 de lei doar pentru transport, apoi mai are nevoie de bani pentru cheltuieli acolo, dar mai sunt și aceștia 2 mici, care au nevoie de mâncare, haine etc. Eu, de obicei, toată luna trăiesc din împrumut, pentru a reuși să întrețin familia, iar când primesc salariul, deja întorc datoriile, dar eu cred că asta nu-i normal. De asta mă gândesc și eu să plec peste hotare, fiindcă eu nu pot să întrețin copiii mei, este foarte greu”.

Criza energetică întetește sentimentul de destrămare a relațiilor sociale, pe care unii dintre cei chestionați în cadrul acestei cercetări îl resimt puternic.

„Fiecare la noi este pe cont propriu și își rezolvă situația. Fiecare încearcă într-un mod aparte să își rezolve problemele. Oamenii nu totdeauna sunt deschiși și sinceri. Unii se plâng că nu știu cum, dar în realitate se descurcă foarte bine, solicită ajutoare, chiar dacă nu au nevoie așa de mare ca alții, ca în cazul meu. Eu nu cred că aș ajunge să cerșesc, aș lucra până la imposibil. Sunt sceptică privind împrumuturile. Vizavi de ceilalți, îmi este greu să fac o generalizare, fiecare caută o metodă de soluționare. Unii vor suporta frig. Sunt cazuri când părinții sau copiii trăiesc în același oraș, de exemplu, iarna pot să trăiască în același apartament, pentru a reduce suma de bani. Aceasta nu este o chestie rea. Eu m-am gândit foarte serios, dacă ar fi activitatea online, decât să stai într-un apartament închiriat, cel puțin lunile de iarnă, m-aș duce la țară să lucrez online. În cazul meu, aceasta ar fi o soluție mai realistă. Dar nu cred că la nivel instituțional sau guvernarea o să ne lase în pace, dacă o să fie aceste scumpiri. O să cheme copiii 1 zi la școală și 3 acasă și îți rupe programul. Nu te poți duce să stai în sat la o casă unde nu trebuie să plătești și poți să faci economie de bani. Mă gândesc logic, să fie cumva o lună de iarnă activitatea online, atunci eu îmi iau copilul și plec din oraș la țară, ca să fac economie de căldură. Dar sunt realistă că nu va fi așa și va fi ca de obicei aiurea. Avându-se în vedere alte strategii și criterii, numai să nu fie în beneficiul unei categorii de oameni ca și mine”. **Femeie, 47 ani, fiu 14 ani, studii superioare, profesoară, Strășeni, mamă solitară. Locuința încălzită cu gaz, autonom.**

A7. Pregătirea populației de sezonul rece nu are loc în cele mai bune condiții, dar toată lumea se gândește din timp la modul în care vor depăși iarna în condiții mai bune. Criza energetică impune gospodăriilor să caute alternative.

„Dacă va fi sistată aprovizionarea cu gaze, îmi iau copilul și plec la sat unde sunt lemne, unde mama a cumpărat lemne din bănuții ei. Îmi iau copilul și plec la țară. Dar ce facem cu activitatea noastră, el cu școala și eu cu activitatea mea. Solicit să activez online, nu poți să îngheți de frig și să lucrezi. Acolo să pot lucra online și copilul să frecventeze școala online, chiar dacă performanța ei este egală cu 0,1. Oricum este o lovitură mare pentru cei săraci, deși nu va fi rău pentru toți oamenii. Sunt categorii care vor sta bine mersi”. **Femeie, 47 ani, fiu 14 ani, studii superioare, profesoară, Strășeni, mamă solitară. Locuința încălzită cu gaz, autonom.**

„(Încă) nu am întreprins nimic, nicidecum nu pot să adun banii ca să pun de o parte. Eu, de exemplu, prefer să-mi iau un tratament medical; în loc să economisesc pentru gaze, eu trebuie să-i duc la farmacie, ca măcar vara să primesc un tratament bun. Iar banii se cheltuie foarte repede, eu fără de pastile greu mă descurc, că am tensiune, artroză și cu inima și tot trebuie bani, bani, bani, fiindcă medicamentele sunt foarte scumpe. De aceea, practic, nu reușesc să economisesc nimic bani pentru perioada de iarnă”. **Pensionar, 69 ani, încălzire autonomă.**

Oamenii se gândesc intens cum să lege tei de curmei în sezonul rece al anului. O soluție pentru persoanele în etate este să se mute cu traiul la copii ori să izoleze strict locuința, pentru a încălzi doar spațiul strict necesar.

„Nu am luat nicio măsură, după cum am mai spus, în cazul în care va fi greu de achitat pentru gazul consumat, mă duc cu traiul la copii. Știu că gazul va fi scump, de asta cred că va fi mai bine să izolez, pe perioada de iarnă, dormitoarele. Astfel vor fi mai puțini metri cubi de gaz cheltuiți, cred că deja nu vor mai fi câte 350 metri cubi de gaz consumați și chiar dacă gazul va costa mai scump, cred că nu voi achita mai mult ca anul trecut din cauza că voi economisi gaz”.

Cei care se încălzesc cu lemne se gândesc cu groază la banii pe care rudele lor îi vor plăti pentru încălzirea pe bază de gaze naturale.

„Clar că pe fiică a afectat-o, s-a scumpit lumina, gazul. Mă gândesc cum o să se descurce mai departe. Cum o să trăiască ea, dacă s-a scumpit tot. Se spune că gazul o să ajungă 30 de lei pe metru cub. Câți bani o să aibă ea nevoie să primească, ca să plătească toate acestea și să întrețină și un copil, mai ales că nu are casa ei. E greu după aceste scumpiri”. **Femeie pensionară, 69 ani, Orhei, rural, lemne utilizate pentru încălzire.**

„Da, foarte multă lume care locuiește la casă pe pământ nu mai vor să se încălzească la gaz, fiindcă gazul este scump, și fiecare își cumpără cazan și își construiește sobe, au început să cumpere lemne”. Întrebați despre măsurile pe care au de gând să le întreprindă, pentru a reduce cheltuielile, unii vor apela la rudele care lucrează în străinătate (remitențe) ori se vor muta în case mai mici, pentru a economisi căldura.

„Planific să o sun pe sora de peste hotare să-mi împrumute bani, dacă ar putea, dacă nu va trebui să strâng eu din puținul pe care îl am. De asemenea, m-am mai gândit ca la iarnă să ne mutăm în altă casă, în care să locuim într-o cameră, unde mai puțin să plătim pentru încălzire. Nu putem opri căldura în casa pe care o locuim, nici nu știu ce să vă spun, fiindcă mi-i frică, eu sper că ceva se va schimba spre bine”.

Unele persoane intervievate se simt abandonate și nu văd cine le-ar putea ajuta.

„Eu nu știu, nu prea vreau să zic nimic de rău, dar așa cum eu am rămas singură cu 3 copii, eu ajutor

nu văd. Eu nu văd prețuri mai mici, eu nu aud de la primărie să spună că ne vor ajuta cu ceva. Eu sunt de acord și să cumpăr, dacă ei ne vor asigura cu același lemn sau cărbune, care la moment nu se vinde nicăieri, dacă ei vor putea să asigure gazificarea gospodăriei mele. Dar asta nu are loc și de asta consider că nu prea avem ajutor de la stat.

Oamenii nu prea au ieșire din situație, leașa este mică, locuri de muncă nu prea sunt și mulți decid să plece peste hotare, rămân doar cei puternici, este foarte greu... este foarte strașnic, că vin frigurile, dar nu avem lemne, cărbune și cum va fi, nici nu știu cum ne vom descurca, este foarte complicat”.

Femeie, 47 ani, divorțată, are 2 copii minori, de 11 și 13 ani, și un student la întreținere, vânzătoare. Încălzirea este pe lemne și cărbune.

„(Se pare că) vom îngheța în casă, iar în situații excepționale vom fi nevoiți să trecem la electricitate, ca să încălzim o cameră, ca să nu înghețăm. Mulți care sunt pe încălzirea la gaz vor trece să se încălzească la electricitate (mai degrabă decât pe lemne). Vor pune un cămin non-stop într-o cameră și se vor încălzi cu lumină, dacă nu vor fi gaze suficiente. Eu știu că nici asta nu este o soluție avantajoasă, chiar dacă electricitatea este mai ieftină. Nouă ne este foarte frică și de deconectarea la gaz și de deconectarea electricității, ce ne facem noi, dacă vom fi deconectați și nu vom avea nici lumină în casă. **Pensionar, 69 ani, încălzire autonomă.**

A8. Ce fac alte gospodării din localitate în așteptarea sezonului rece?

Am întrebat persoanele chestionate dacă sunt la curent cu ajutoarele sociale pentru încălzire oferite de stat, în particular despre achiziționarea de lemne la prețuri preferențiale.

„Nu am auzit despre aceasta. Nu m-am interesat de aceasta. Eu și lemnele – cum eu și cosmosul. Îmi dau seama că nu am posibilitatea să mă încălzesc cu lemne. Dar părinții au procurat lemne, dar nu la preț preferențial. Poate o categorie a beneficiat. Aceste prețuri apar pentru categorii de oameni, pentru propaganda lor. Dar în realitate te lovești de birocrație și ești purtat pe drumuri. Nu le văd aplicative, realiste. Chiar și cu scutirea la gaz. Care este logica să oferi scutirea și să mărești de câteva ori plata, când, de fapt, mai bine să nu ajuți și să fie realist. Eu nu am nevoie de ajutorul cuiva. Să fie venitul, prețurile la consumul energetic și să nu treacă peste limita mea. Dar așa văd incapacitatea guvernării de a ajuta real, este un fel de os aruncat pe plan ideologic, propagandă. Pentru mine nu lucrează sub niciun fel”. **Femeie, 47 ani, fiu 14 ani, studii superioare, profesoară, Strășeni, mamă solitară. Locuința încălzită cu gaz, autonom.**

În cazul altor persoane – se cunoaște despre obligația primăriilor de a rezolva problema lemnului de foc, dar există zeci de aspecte și nuanțe care fac rezolvarea satisfăcătoare a problemei sezonului rece complicată.

„Foarte multă lume s-a înscris la primării pentru lemne de foc, rândul este mare la primărie, dar să-mi spuneți ce să faci cu 3 m³ de lemne, nu-ți ajunge nici pentru 2-3 săptămâni, ca să te încălzești, fiindcă trebuie să faci focul de 2 ori pe zi, atât dimineața, cât și seara. Dar mai este nevoie și de cărbune, cum să-l cumpărăm, dacă o tonă costă aproape 11000 lei, ei sunt în vânzare, dar cine îl cumpără, dacă lumea nu are bani”. **Pensionar, 69 ani, încălzire autonomă.**

„Am auzit că o să coste până la 875 de lei și o să fie ajutate inițial familiile social vulnerabile și o să dea o anumită cantitate la acest preț. Eu din câte am înțeles, toți care suntem în lista aceea la primărie, dar nu cunosc pe cineva care să fi cumpărat deja. Nu știu alte detalii”. **Femeie, 33 ani, familie extinsă, mamă cu 3 copii, locuiește la sat.**

Descifrăm în răspunsurile oamenilor și o doză puternică de deznădejde. Piața de pe care puteau cumpăra lemne anii trecuți fierbe, iar acolo unde există restricții există și abuzuri.

„Toată lumea acum este în panică, toți vor să cumpere să se aprovizioneze cu lemne, facturile la lumină sau la gaz sunt destul de mari, în cazul în care s-ar încălzi la electricitate sau gaz. Când ne întâlnim cu cineva din cunoscuți, permanent discutăm despre faptul că este greu de găsit, toți se întreabă: De unde ați luat lemne? Cu cât? Da poate ne ajutați și pe noi să cumpărăm? La toți le este greu”.

Criza energetică întărește, pe lângă amenințările imediate, și o stare de neliniște/instabilitate, care afectează modul în care oamenii își planifică următorii ani, iar aceasta alimentează predispoziții de emigrație.

„La moment, cum zice soțul meu, punem borcane că o să ai bani, dar nu o să ai ce cumpăra după seceta de anul acesta. Mai mult frica de lipsă de lemne, că nu o să le putem procura sau că nu va fi gaz, nu lipsa banilor. Cu copii mici apare frica că nu știu cum o să încălzesc aceeași apă, pentru că și apa caldă ține de gaz. Sau o să trecem la electricitate, dacă o să fie, dar dacă nu va fi nici una, nici alta, nu știu. Mai mult că nu o să fie resurse, aceasta este frica mea. Dispar condițiile, confortul psihologic și fizic. Dacă îți permiți să speli haine și să îți faci un ceai, dar dacă o să dispară gazul, iarna o să fie foarte greu”. **Femeie, 33 ani, familie extinsă, mamă cu 3 copii, locuiește la sat.**

A9. Populația are mari așteptări din partea statului în fața situației excepționale energetice din țară.

„Clar că, dacă nu se dădea acea scutire din iarna trecută, suma era mai mare de 20000 lei după prețul la gaz. Sunt destul de mulțumită de ajutor și cred că și în acest an se va oferi acest suport. Imaginați-vă ce vârstă am eu, eu am trecut și prin anii 90, când era foarte greu, da eram mai tineri atunci, dar tot am avut un sprijin oarecare de la stat. Acum este mai greu, am altă vârstă, alte gânduri, alte posibilități, sperăm că guvernul și conducerea nu ne vor lăsa în voia soartei, nu știu de ce eu am așa o presimțire că nu vor lăsa populația, lumea care a mai rămas în Moldova”. **Pensionară, 68 ani, Chișinău, încălzire autonomă, activează în contabilitate, locuiește singură.**

„Noi de acasă putem spune multe, dar avem aleșii care sunt la guvernare, care trebuie să se adune și să caute soluții, pentru a ieși din această situație, în special la iarnă. Și dacă în casă este răcoare sau frig, încep să te doară oasele și încheieturile, stai în casă și plângi, de frig și de foame”. **Pensionar, 69 ani, încălzire autonomă.**

Persoanele intervievate consideră necesar ca ajutorul statului să ajungă la cei mai nevoiași, dar susțin că procedurile trebuie să fie mai simple, mai ușor de demonstrat pentru oamenii care au nevoie de el.

„Nu vă pot spune, fiindcă cel care e vulnerabil, e vulnerabil, nu că nu are nimic, dar el nici nu vrea să aibă, ori el nu a învățat nimic, ori nu a trecut nici careva cursuri, el nu face nimic pentru a aproviziona familia. Sunt într-adevăr familii vulnerabile, care trebuie susținute, pe care guvernul le susține când mai mult, când mai puțin. Nu sunt la curent cât, dar în fiecare an li se oferă ceva. Dar când ei aud că trebuie să prezinte careva acte, majoritatea ei nici nu prezintă, de parcă guvernul singur ar trebui să vină la poarta lor”.

„Eu lucrez într-o întreprindere agricolă și pot spune faptul că oamenii din sate nu vor să iasă la lucru, la strâns roadele de pe câmp. Dar ei mai bine stau și se plâng că statul nu le ajută, că statul nu le dă, dar ce, ei vor să le dea statul așa, pe farfurie, totul de-a gata?”.

Percepția oamenilor despre ajutoarele sociale oferite de stat descrie o relație pavată de experiențe personale.

„Eu nu am primit la lumină niciun ajutor, dar la gaz am făcut cerere și am primit. Am primit ajutorul de 700 de lei în fiecare lună și acum iar. La gaz nu ne dau, pentru că nu avem tras gaz, ne folosim de butelii de gaz. Dar la lumină, nu știu, o să vedem dacă o să ne ajute. Cred că pentru lumină o să fie

ceva, acolo unde se cheltuie mai mult sau unde sunt copii. Eu cu boilerul nu încălzesc apă și nu mă folosesc, nu am încălzire în baie, apa la sobă o încălzesc. Nepotul, venit în vacanță, se spală cu apă rece, nu prea se spală cu apă caldă. Ajutorul de la primărie, de la asistență socială, ei depind de cei de la Orhei. Acolo am făcut cererea, primarul s-a iscălit. Am îndeplinit cererea că avem mașină de spălat, boiler, că lucrează sau nu, dacă vine comisia să vadă ce avem. La mine niciodată nu a fost comisia. Înainte nici nu am scris mașina de spălat. Acum o să scriu, pentru că am înțeles că, dacă vine comisia, eu nu o folosesc, să o scot de acolo nu vreau. Și de a cui nevoie să o stric și să o feresc (de la locul unde este instalată mașina de spălat haine). Am zis că am mașină de spălat și nu mă folosesc tot timpul, sunt singură. Când grămădesc mai multe, nu o să pui mașina să spele 2 haine”.

Femeie pensionară, 69 ani, Orhei, rural, lemne utilizate pentru încălzire.

Nu toți se simt mulțumiți cu ajutoarele primite din partea statului în condiții de criză.

„Am plătit căldura de 3 ori mai mult față de anii trecuți. Chiar și cu scutirile de la guvern, nu am simțit nimic, doar la nivel de declarații”.

„Eu cred că (statul) nu trebuie să acorde sume bănești, dar însăși lemnele. Știind că banii se duc pe alte lucruri care tot trebuie. Pentru izolarea caselor nu are (RM) bani. Când este vorba de social vulnerabili, trebuie să se implice statul cu politici alternative de a avea grijă de cei vârstnici. Nu știu dacă au făcut aceasta, dar noi am făcut-o. La noi în raion știu că este un azil de bătrâni, unde merg iarna și achită pensia lor acolo. Soacra mea dorea așa azil pentru tatăl ei, când era în viață, el era din Strășeni și acolo nu găsisse. Persoanele care sunt singuratice sau care nu au posibilitate să fie ajutate de rude”. **Femeie, 33 ani, familie extinsă, mamă cu 3 copii, locuiește la sat.**

Deși suntem în criză profundă, unele persoane chestionate consideră cheltuirea fondurilor de ajutor extern pentru politici de compensare energetică defectuoasă și risipitoare.

„Compensații la gaz, dar, pe de o parte, cred că nu sunt niște ajutoare, dacă avem împrumuturi mari de la UE. Oferi fonduri, ca să achiți. Eu consider că nu este normal. Eu cred că ne ajută, dar ca țară intrăm și mai mult în datorii. O să fie prețurile mai mari la tot și așa suntem cu datorii mari. Până la urmă o să răspundem generații întregi pentru aceasta. Mie îmi pare straniu planul de a trece pe online cu grădinițele și școlile. La mine, de exemplu, copilul trece în clasa 1, și la el în clasă sunt 29 de elevi. O să fie 29 de case încălzite, dar nu o clasă de elevi. Nu văd logică. Eu sunt mamă în concediu de maternitate și stau acasă, dar mai am un copil de 4 ani, care merge la grădiniță și un bebeluș. Nu o să reușesc să stau cu toți 3 deodată și nu cred că este normal în clasa 1 să faci lecții de acasă”.

Femeie, 33 ani, familie extinsă, mamă cu 3 copii, locuiește la sat.

Nemulțumirile provoacă săgeți îndreptate contra guvernului.

„Sunt supărată pe guvernarea actuală. Eu înțeleg că sunt factori care au contribuit să resimțim criza greu, fiind cea mai săracă țară din Europa. Atâta că ești pus la pământ. Oricum, în aceste condiții se putea real de făcut altfel, nu am simțit. Am simțit că eu trebuie să lucrez foarte mult, dar din partea lor văd doar planuri și fizionomii strălucitoare și doar prin mass-media. Nu am așteptări pozitive, nici speranță. Aceasta este cel mai grav, când oamenii nu mai au iluzii și speranțe. Să se gândească și să întrebe, dar au zona lor, oamenii lor. Ei încearcă să stimuleze și să ofere, dar în rest, rămânem neacoperiți, cum am fost și până acum”. **Femeie, 47 ani, fiu 14 ani, studii superioare, profesoară, Strășeni, mamă solitară. Locuința încălzită cu gaz, autonom.**

„Guvernul trebuie să se gândească la popor. Pe de o parte, mă gândesc că o să rezolve, dar pe de alta, parcă nu am nădejde. Ne gândim că, cu războiul acesta, s-a scumpit tot. S-a scumpit benzina până la 32 de lei și s-a ieftinit până la 25 de lei. Nu îmi pot explica aceste scumpiri. Atunci au scăzut, acum iar cresc. Ar ajuta, dacă să mărească pensia, poate s-ar face față. Se aude că o să

se mărească, dar o să vedem când va fi. Asistența socială ce au ei de la Orhei, ei tot ce fac, toate ajutoarele pe care le dau, de exemplu, la femeile ce au cancer, dar cererile trebuie discutate și de analizat cui să îi dea sau nu. Mai au consilii. La noi nu este primărie, la noi primăria este împreună cu Morozeni". **Femeie pensionară, 69 ani, Orhei, rural, lemne pentru încălzire.**

A10. Alte aspecte pe care oamenii îngrijorați de criza energetică simt necesar să le ridice.

Criza energetică îi îndeamnă pe oameni să se gândească cum să-și raționalizeze consumul de energie pe viitor, inclusiv prin instalarea de materiale care să protejeze pereții caselor.

„Poate izolare, afară, a pereților casei, este ceva mai eficient, dar ceea ce am pus eu nu simt că păstrează căldura. Am înțeles la televizor că este ceva ce se pune înăuntru ca să păstreze căldura. Doi ani în urmă am izolat casa, dar nu simt ceva. Poate trebuia mai gros să fie. Eu am pus ca să astupe crăpăturile și să fie ca fațadă". **Femeie pensionară, 69 ani, Orhei, rural, lemne pentru încălzire.**

O altă tendință care devine populară în rândul populației sunt investițiile în producerea energiei regenerabile, trecerea la instalații autonome de captare a energiei alternative și scăderea dependenței de o singură sursă.

„Soțul meu demult își dorește să folosim energia soarelui în casa în care trăim. Vrem să investim în panouri solare. Soțul are studii în inginerie și își dorește aceasta pentru casa noastră. La părinții lui, de mulți ani folosesc aceasta, vara nu utilizează apa caldă. Ei au o țeavă unde toarnă apa din fântână și dușul toată vara este asigurat, ei nu cheltuiesc gaz pentru încălzirea apei. De aceasta își dorește surse alternative, poate nu îți oferă multe chestii, dar îți oferă independență energetică". **Femeie, 33 ani, familie extinsă, mamă cu 3 copii, locuiește la sat.**

Avalanșa creșterii prețurilor este un subiect care-i îngrozește pe oamenii chestionați.

„Cel mai mult mă îngrijorează că, cu cât se mărește prețul la gaz, restul împrejur tot se mărește, dacă prețul gazului va mai crește în continuare, la fel vor crește și prețurile pentru alte servicii și produse. Nu știu cât trebuie să coste pachetul de lapte sau smântâna sau pâinea. Cineva ia în considerație că, dacă prețul gazului crește, vor crește și celelalte prețuri? La moment totul este privat, a rămas doar Franzeluța la pâine, dar și aceea crește prețul. Mă îngrijorează ce se va întâmpla cu produsele alimentare. Fiindcă noi tot vorbim de gaz, de gaz, dar nimeni nu spune ce va fi cu prețul la produsele alimentare, vor fi stopate la un anumit nivel de guvern sau ce se va întâmpla?"

Chiar dacă gazele naturale sunt astăzi achiziționate la preț prohibitiv, unele dintre persoanele intervievate regretă că nu s-au conectat la timp (din cauza banilor) și a birocrăției.

„Noi ne-am adresat la primărie, am strâns cereri de la toți vecinii, am fost la Moldova Gaz, dar ei ne-au răspuns că, poftim, sunt companii private care pot asigura conectarea cu gaz, doar că pentru asta trebuie de achitat. Noi ne-am strâns vreo 20 de gospodării care am dorit să ne conectăm la gaz, dar este foarte complicat, din aceștia vreo 2-3 gospodării au plătit nu știu câți bani, dar la moment, ca să ne tragem noi gaz, au spus că trebuie să achităm câte 40000 lei persoanei date, ca să ne permită să ne conectăm de la el". **Femeie, 47 ani, divorțată, are 2 copii minori, de 11 și 13 ani, și un student la întreținere, lucrează vânzătoare. Încălzirea este pe lemne și cărbune.**

Respondenții chestionați susțin că soluția viabilă pentru criză nu ține numai de politica de compensații pentru încălzire, dar rezolvarea unor probleme structurale – creștere a salariilor și a puterii de cumpărare a populației.

„Statul trebuie să ajute oamenii prin oferirea salariilor mai mari sau să ofere lemne la prețuri mai mici. Fiindcă lumea nu poate cumpăra lemne la așa prețuri, este foarte dificil, nu se ajung bani, salariile sunt mici, de lucru nu este. Statul trebuie să creeze mai multe locuri de muncă, oamenii nu

spun că nu vor sa lucreze, dar ei nu au unde să lucreze”.

Dar insecuritatea furnizării de gaze naturale sau electricitate sperie populația și prin riscul destabilizării sistemelor sociale (educația), față de care multe persoane se simt foarte îngrijorate.

„Eu cred că foarte mult mă îngrijorează ceea ce ține de apă caldă și pregătirea hranei. Eu având copil mic și, la fiecare pas – duș, prepară mâncare, pentru mine, la moment, aceasta este un confort. Dacă o să sisteze, o să îmi fie greu, o să trebuiască să cumpăr o plită electrică. Frica că o să treacă copiii la învățământ online, o să crească prețul la foarte multe produse. Nu îmi imaginez cum va merge totul mai departe, dacă s-ar face această sistare”. Femeie, 33 ani, familie extinsă, mamă cu 3 copii, locuiește la sat.

Situația excepțională legată de încălzire este dominată numai de riscurile de insecuritate și ideea de război din vecinătatea RM, Ucraina, motiv pentru care persoanele intervievate manifestă o formă de reziliență declarată.

„Încălzire și lumină să fie, să nu fie război. Nu știu ce o să fie dacă o să ajungă războiul la noi sau nu. Toți din sat se tem de asta. Să nu ajungă la noi, ca să fărâme tot și la noi, și să nu aibă lumea unde trăi. Sunt mulțumită cu ajutorul de 700 de lei, poate ar mai adăuga mai mult cu aceste scumpiri. Deja o să vedem, când o să primim. Se dă din noiembrie ajutorul pentru încălzire. Noi în decembrie primim pentru noiembrie”. Femeie pensionară, 69 ani, Orhei, rural, lemne pentru încălzire.

Anexa nr. 2

Chestionarul structurat, utilizat pentru interviuri (cercetare calitativă):

- 1) Cum ați resimțit efectele actualei crize energetice asupra bugetului de familie?
- 2) La ce a trebuit să renunțați în familie (sau individual) ca urmare a creșterii prețurilor?
- 3) Ați avut bani să achitați la timp pentru energia consumată acasă? Cum se descurcă rudele dvs, vecinii dvs?
- 4) Obișnuiți să vă împrumutați atunci când nu aveți bani? De la cine vă împrumutați de obicei?
- 5) Pe ce perioadă luați cu împrumut bani și care sunt condițiile de accesare a creditelor?
- 6) Preferați să împrumutați de la rude/vecini/cunoscuți ori de la instituții bancare sau non-bancare?
- 7) Care este cauza care v-a determinat să căutați un împrumut? Nu ați avut probleme la returnarea datoriei?
- 8) Ați auzit de cazuri în care persoanele îndatorate față de persoane fizice sau instituții bancare sau nebankare au avut probleme mari în raport cu instituțiile care au împrumutat?

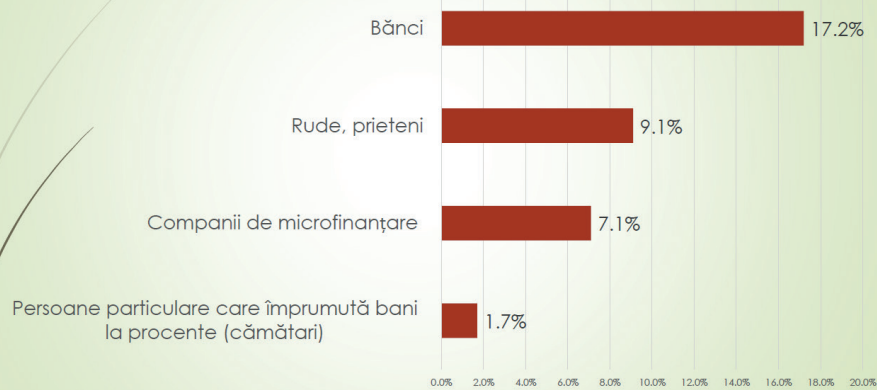
Datele primare ale sondajului

Prezentarea conține datele primare ale sondajului

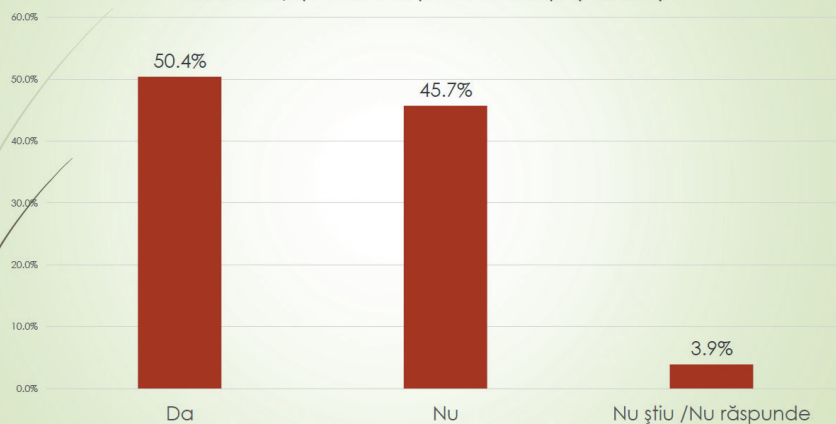
Cum se vor descurca cetățenii moldoveni în sezonul de încălzire 2022/2023

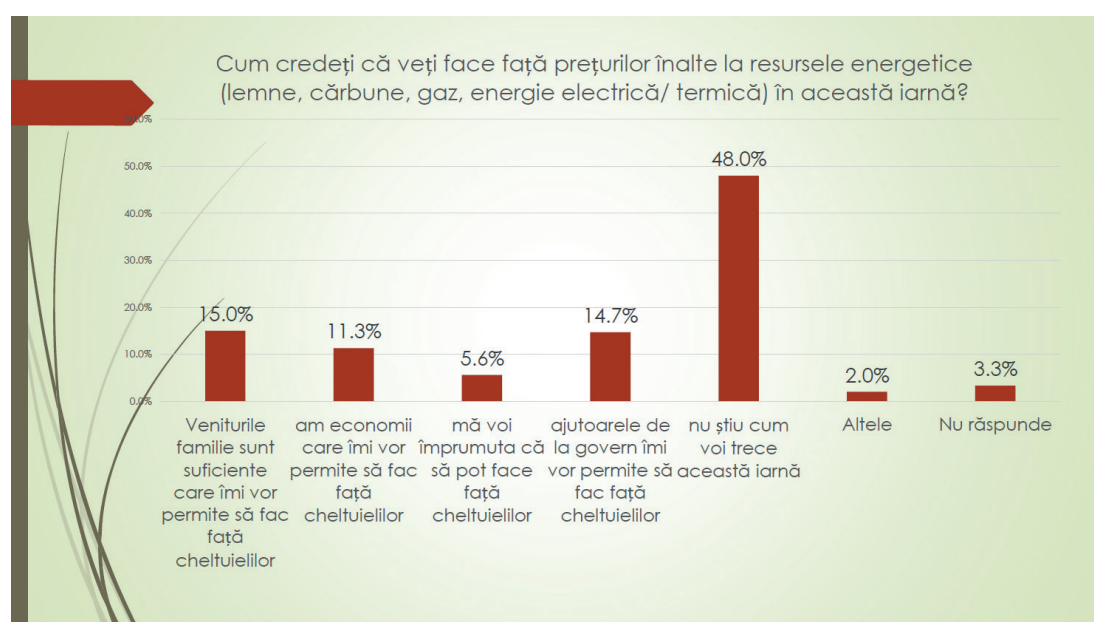
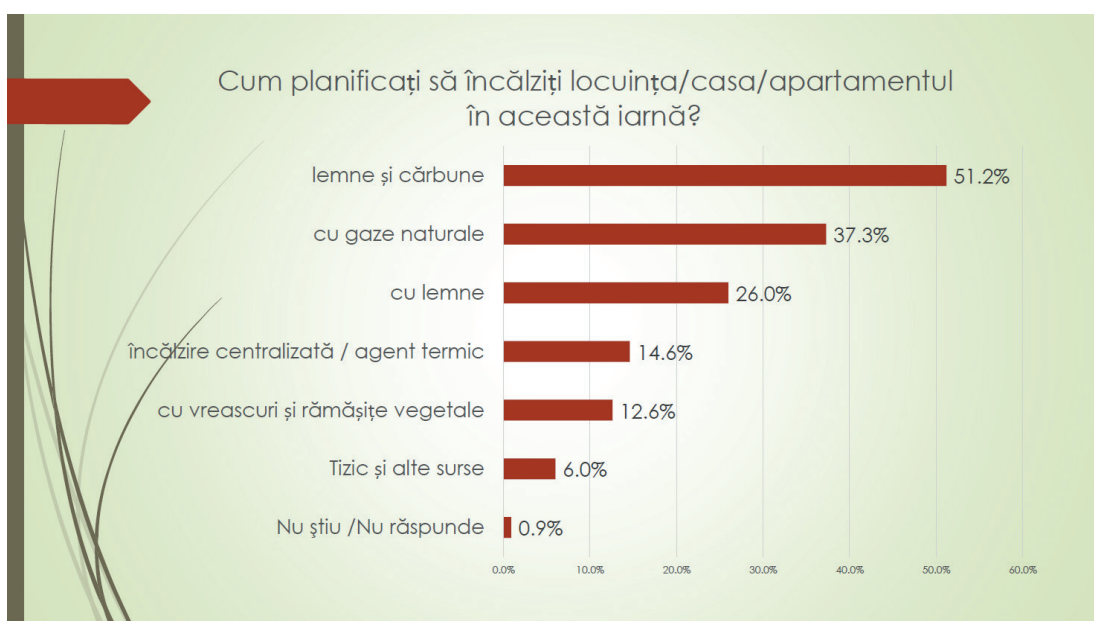
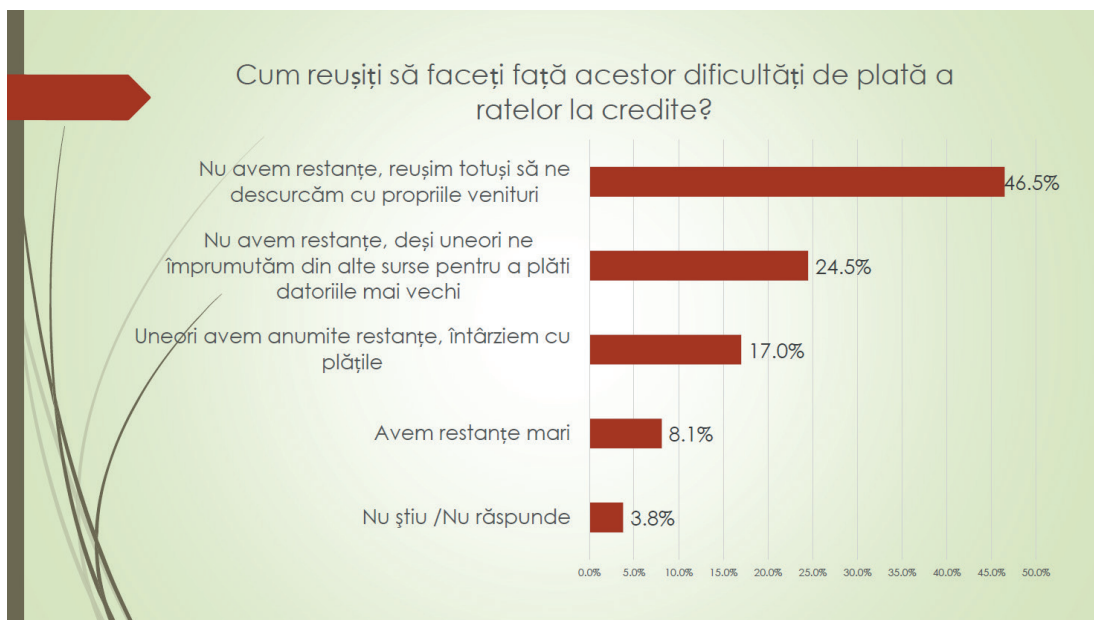
În baza Sondajului Național, CBX Research la comanda IDIS „Viitorul”, realizat în octombrie 2022.

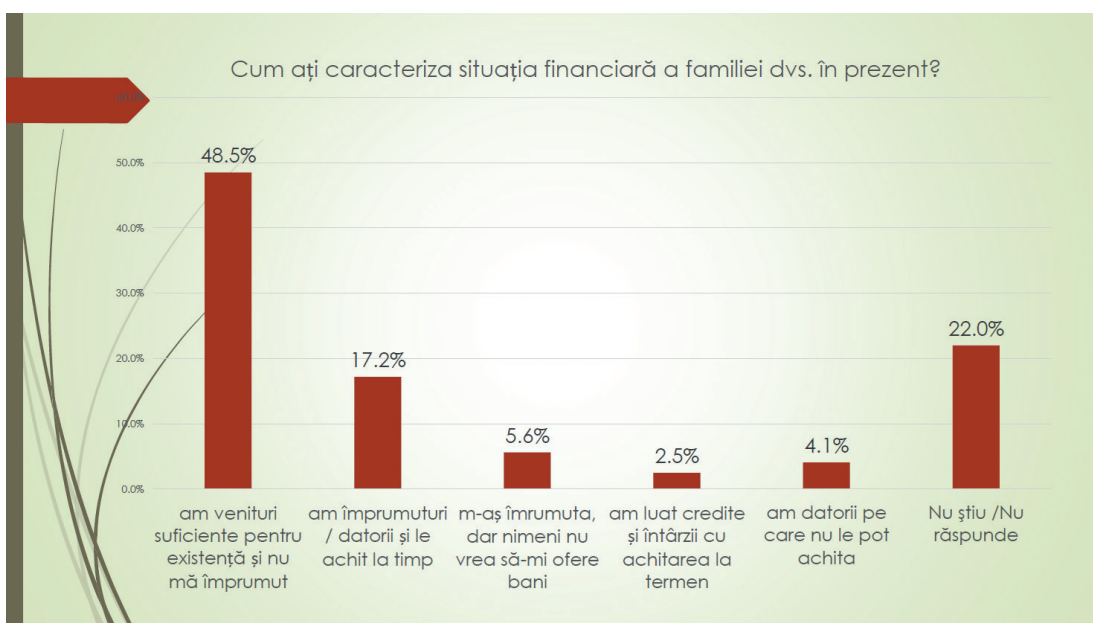
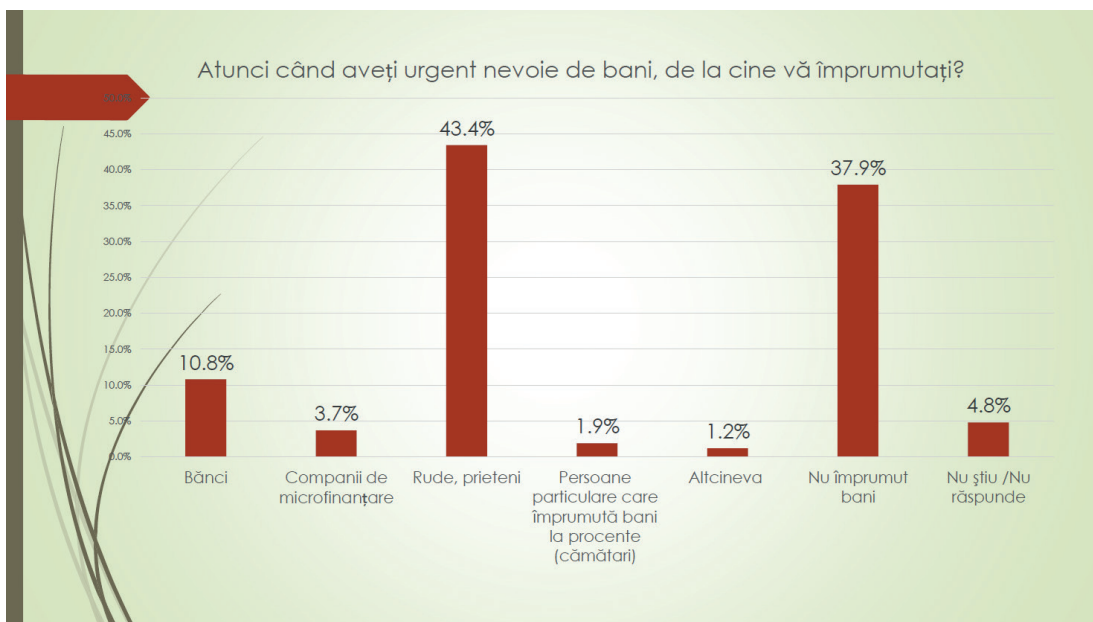
Spuneți-mi, vă rog, dacă dvs. sau familia în prezent aveți careva împrumuturi sau credite de la ...

Dacă aveți împrumuturi, întâmpinați careva dificultăți pentru a plăti la timp (ratele)?

Bibliografie

- 1) Sursele publice preluate de pe site-ul Băncii Naționale a Moldovei (BNM), www.bnm.md,
 - Structura portofoliului de credite pe sectorul bancar al RM
 - Raport: Clasificarea portofoliului de credite pe ramuri
 - Raport: Structura depozitelor pe sectorul bancar
- 2) Comisia Națională a Piețelor Financiare (CNPF), www.cnpf.md,
 - Indicatorii de bază privind activitatea OCN,
 - Indicatorii de bază privind activitatea AEÎ
- 3) Biroul Național de Statistică (BNS), www.statistica.gov.md
 - Aspecte privind nivelul de trai al populației, rapoarte anuale 2007-2021
 - Anuarul Statistic al Republicii Moldova, edițiile 2002-2021
 - Statistica teritorială, edițiile 2013-2021
- 4) Sondaje efectuate de CBS Research la comanda IDIS Viitorul
 - Secțiunea „Îndatorarea persoanelor fizice” din sondajul IDIS (februarie, 2022)
- 5) Cercetarea socială conform chestionarului
 - Interviuri aprofundate cu persoane selectate eșantionat (iulie – august, 2022).

Această publicație a fost produsă cu suportul financiar al Uniunii Europene. Conținutul acesteia reprezintă responsabilitatea exclusivă a proiectului „Împreună susținem populația vulnerabilă afectată de criza energetică”, finanțat de Uniunea Europeană. Conținutul publicației aparține autorilor și nu reflectă în mod neapărat viziunea Uniunii Europene.